

Р III 22 - Р 19 Ср III 81. 1

НАРОДНА СРБСКА СКУПШТИНА

1-ГА И 3-ГА МАЈА 1848. У КАРЛОВЦИ

ДРЖАНА,

ПРЕЂАШЊА ПОЛИТИКА ДВОРСКА,

И

САДАШЊА ПОЛИТИКА НОВЕ
МАЂАРСКЕ ВЛАДЕ.

ОДЪ

ЈЕДНОГА ПРАВОСЛАВНОГА РОДОПЦА

(Никола Грујић)

У БЕОГРАДУ,

У Книгопечатњи Княжества Србскога.

1848.

Дар Николић

Ein göttliches Feuer erwärmt alle Herzen, eine heilige Begeisterung,
für die selbst das Alterthum uns keine Vorbilder liefert, hat
eine demüthige Masse in ein stolzes Volk umgewandelt.

Grattan.

Божественный некий огонь уявилъ в сва сердца, свето нево
одушевляющъ, за кое намъ ни сама старина непоказуе
образца, претворило в поныжену массу у поносный
народъ.

Гратанъ.

Handwritten text in Cyrillic script, partially obscured by the stamp. The text appears to be a dedication or a note, mentioning 'Либрария' (Library) and 'Мичковичъ' (Michkovich).

Handwritten signature: Мичковичъ

Handwritten signature: Мичковичъ

I.

Е ли народна Србска скупштина, која е 1-га и 3-га Мая о. г. у Карловци држана, законна; и е ли упутанъ быо нѣнъ поступакъ?

Кады е године 1690. Ипекскій патриархъ Србскій, Арсеніе III. Чарновићъ изъ Србіе близу 40.000 найславнии Србски породица у Угарску превео; онда е већъ овдѣ ков іошъ одъ кралѣва Србски у своіой постойбини оставши, ков изъ южны крава освоене одъ Турака свое отачбине овамо доцнѣ изселѣны Србала много было. Ове е Срблѣ деспотъ Србскій Ђорђе Бранковићъ противъ Турака предводіо, и нѣма, докъ е у власти своіой быо, управляо. — Онъ е за времена свога поглаварства нѣма судіо, распре нѣове расправляо, нѣи сазивао, съ нѣма се договарао, и савѣтовао, како о ономе, што се нѣи самы тицало, тако и о томе, како ће на неприятеля ударити и нѣга побѣдити. А кады патриархъ съ народомъ овамо пређе, и деспота у затвору застане; онда е онъ съ онымъ истымъ правомъ, съ коимъ е пре нѣга и деспотъ, народомъ своимъ међутымъ управляо, надаюћи се да ће несретный деспотъ изъ затвора скорымъ пуштень быти, и владу свою опеть предузети. — Али лука.

ва политика двора Аустрійскогъ, која е на то ишла, да укине ону точку, у којој су се силе народа Србскогъ усредоточавале, волила е исту владу народну покрај патријарха, као духовнога лица, за неко време оставити, него ли деспота изъ тавнице пусти, и њѣму е повратити. — Данъ по данъ пролазио е, и тако е пуне 22. године прошло, а деспотъ е све единако за то време у тавници чамио, докъ на послѣдку као сужанъ саможиве политике и скончао нѣ.

Међутимъ знала е иста лукава политика народъ Србскій заваркивати, да се збогъ затвореногъ деспота неподигне на оружѣ, и њѣга силомъ изъ тавнице неослободи. Одма 1690. издана буде привилегија, у којој царъ Леополдъ добаръ стои народу Србскомъ за слободу њѣгове вѣре и православне цркве, дае му властъ, да може себи войводу слободно бирати, осигурава га, да немора никакве јвне терете носити ни пореза плаћати, и дозвољава му, да може за се задржати све оне земљѣ и сва она добра, која одъ Турака отме. — Али кадъ е видѣла своимъ именомъ већъ названа политика, да сѣ овимъ своимъ поступањемъ нѣ јошъ очи Србскога народа сасвимъ заслѣпила, него е само мало заслѣпила, еръ е ово и деспоту повода дало, да се садъ замоли, да га изъ затвора пусти, и народъ видећи, да има право бирати себи войводу, заповѣди депутацији својој, која е у Бечъ ишла народнымъ посломъ, да кодъ цара изради, да ѣмъ деспота као њѣвогъ народногъ войводу, изъ тавнице пусти. А ако ѣмъ то небы за рукомъ изишло, да ишту, да по праву своме могу изабрати себи на мѣсто деспота међутимъ, докъ се овај непусти, подвойводу. — Ово е друго болъ ишло у рачунъ политике, и за то ѣмъ то буде одма одобрено, и тако за мѣстоаступника деспотовогъ и подвой-

воду народногъ изабранъ буде одъ народа Јованъ Манастерлія. — Овдѣ в народъ Србскій яко погрѣшио. — Много бы пробитачніе за нѣгову будущность было, да е невиногъ свогъ деспота, ма и насильнымъ начиномъ, изъ тавнице избавіо, него што е на мѣсто нѣгово подвойводу изабрао, ерѣ тимъ своимъ поступкомъ почео е самъ копати гробъ влады деспотской, и своие политичномъ животу. — Али е политика добро знала, да се овимъ начиномъ народъ Србскій веѣъ за еданъ коракъ удаіо одъ свое политичне слободе; зато одма іошѣ те исте 1691. године у мѣсецу Августу издапа буде и друга привилегія, у коіой, покрай други понайвише празны обеѣаня, дозволява се и утврѣуе, да народъ Србскій старій календаръ задржи и употребљава, *да подъ своимъ поглаварствима буде*, али да сви зависе одъ архіепископа свога, не само у духовнимъ, него и у граѣанскимъ своимъ дѣлима. — Народу е Србскомъ по вољи было, што су му се гдѣкое нѣгове желѣ съ овомъ привилегіомъ испуниле. Али за едно осѣти и то, да то неиде на добро нѣгово, што му се патриархъ дае за поглавара и у граѣанскомъ нѣговомъ животу, едно зато, што се тымъ увида влада деспотова, а друго зато, што е увѣкъ лакше ту владу одъ патриарха, као свештеника, одузети, него ли одъ деспота, или войводе, кои бы кадаръ быо кадъ и кадъ и силомъ е задржати. — Ово баци народъ у бригу; и садѣ почне іошѣ веѣма настоявати о томе, да се деспотъ пусти, и да му се нѣгова влада поврати. — Године 1692. оправлѣна буде тога ради опетѣ една депутация цару, али ова ніе могла ништа више израдити, него то едно, да се деспотъ изъ едногъ затвора у другій нешто мало чистіа премѣсти. — Молба се ова и године 1693. понови, ерѣ народъ е веѣъвидіо, да политика двора нѣгову политичну самостоятельность на танакъ ледѣ наводи. Али садѣ е лак

ше двору было ову молбу народа непослушати, кадъ се народъ већъ мало по мало почео навикавати на то, да одъ патријарха свога у свему зависи.

Но и по дај овога навиканя свога ніе могао народъ Србскій заборавити на свогъ деспота, кога е онъ за свога политичногъ господара држао. Зато е у свакој прилици показивао незадовољство своје, гдѣ е годъ осѣтио оскудицу деспотове владе. А то е чешће бывало, ерѣ е чешће тако нападанъ одъ коваго бывао, да га патријархъ ніе кадаръ быо за доста бранити. Ово е повода дало политици, да опетъ године 1695. изда одну диплому, съ којомъ ніе ништа друго намѣривала, него то едно, да народъ зава, да се деспота несећа, него да се навикне на црквену владу, покрай које она мыслила да ће лакше намѣру своју извршити.

Садъ народъ већъ почне губити повѣренъ къ своимъ силама, и почне се увѣривати, да деспота свогъ ослободити изъ тавнице самъ ніе кадаръ. Зато се обрати на Рускогъ посланика у Бечу, да онъ то изради, што самъ не може да изради. Овай е настоявао, да се деспотъ пусти, ако ніе никаква зла учиніо, али е и то нѣгово настояванъ бадава было. Найпосле замоли народъ и Петра великогъ, да се и онъ заузме за несретногъ деспота, ерѣ нѣгова е несрећа поставила темель несрећи народа Србскогъ. Петаръ е Великій приміо ту молбу народа, и преда е свомъ посланику, да овай настоява, да се она испуни. Али и то е све было на празно. — Међутимъ е патријархъ, као глава народа у црквеномъ и свѣтскомъ животу управљао народомъ Србскимъ, и народъ се око нѣга савіно, као око свога господара, тако да е у нѣму почело оячавати средоточіе политичногъ живота Србскогъ. Но ово повода да политици, да се она побрине и у патријарху ту точ-

ку единства народногъ укинути. Него в овдѣ она много лукавѣ поступала, него што е поступала кадъ е деспотску владу укидала, еръ е знала, да бы народъ Србскій осѣтіо, шта она намѣрава одъ нѣга учинити, кадъ бы и съ патріархомъ онако напречаць чинила, као што е учинила съ деспотомъ. Зато садъ узме другій путь, кои іой се сигурнии видіо.

Кадъ патріархъ Арсеніе III. 1706. године умре, израчуни политика дворска, да и у овомъ имену „патріархъ“ тако исто, као и у имену „деспотъ“, толике снаге има, колико е нужно ономе, кои то име носи, на то, да народъ, кои е по себи патріархаланъ, у единству политичногъ свогъ живота одржи. Садъ іой дакле првѣй посао буде то, да овомъ приликомъ кодъ наслѣдника патріаршескогъ име патріарха укине, како ће тако после у манѣмъ имену „архіепископа“ и она свеза единства Србскогъ съ временомъ попустити и ослабити. — Ово іой испадне за рукомъ, и већъ Исаія Діяковићъ, кога е народъ, на мѣсто покойногъ патріарха Арсенія, изабрао, ніе быо патріархъ, него само архіепископъ. Али е народъ Србскій знао, да се мора држати свои архіепископа у свему, кадъ е већъ деспота изгубіо. Зато е и архіепископе свое сматрао као свое господаре, и она свеза единства народногъ у толико е само слабія была, што архіепископи као свештеници нису могли у боевима и войнама народъ предводити, него е овай морао у такомъ случаю и другогъ некогъ, као господара свогъ, слушати, и тако некимъ начиномъ слушанъ свое на двѣ стране подѣлити.

Ово даде политици, да ближе корачи къ намѣри своіой, съ којомъ е наравно на то ишла, да сву владу Србскомъ народу одузме.

Али чимъ е која влада већма у едној точки скупљна, тимъ е яча, и тимъ е е теже укинути. Знајући то добро и политика, науми садъ владу Србскогъ народа, која е у архієпископу усредоточена была, на више особа пренети, како ће тако раздѣљна брже ослабити. Тога ради заведе у Осѣку године 1756. некакву Србску придворну депутацію, која е сва дѣла народа Србскогъ, црквена и грађанска, одправляла. И ова е депутація, можда по незнаню своме, тако ишла на руку лукавой политици, да е ова за двадесетъ и одну годину кадра была исту депутацію укинути, и сву владу народа Србскога своимъ дворскимъ дикастеріама предати. — Народъ е осѣтио одма, како му ніе допуштено по смрти деспотовљвой другогъ войводу изабрати, да то на нѣгово зло иде, а садъ се јошъ већма освѣдочи о томъ, кадъ види, да е влада, која е съ деспота на архієпископа превешена была, међу више особа раздѣљна. Зато године 1769., кадъ се скупил, да избере себи архієпископа почне се на сабору свомъ савѣтовати о своимъ невољама, и тужити, што му се газе права она, која су му привилегіама осигурана. На ову тужбу, која се наравно у одѣлу понизне молбе показала, морала бы была изићи каква наредба, по којој бы народъ Србскій себи войводу изабрао, и све оно повратио, што му е до сада мало по мало одузето. Али на мѣсто таке наредбе, изиђе године 1770. некакавъ одписъ царскій, у коме политика дворска протолкуе привилегіе народа Србскогъ по својој ђуди, као да Србљи нису знали дотле, шта їмъ е у привилегіама обећано, и дано. — Србљима се овај одписъ, кога е дворъ регуламентомъ назвао, неправъ учини, и они почну на ново молити се и више пута тужити, да е њима то толкованѣ неправо. На то їмъ издаду 1777. другій регуламентъ, кои е јошъ црнѣ и горе толковао лѣна права народа Србскогъ. На-

родъ видеѣти ту очевидну превару, и заслѣпльиватнѣ, почне къ себи долазити, и бунити се, особито, што му садъ веѣъ дѣла нѣгова ни архієпископъ, ни Србска депутація ніе више одправляла, него су іѣ почеле одправляти дворске дикастеріє, кое су свакомъ приликомъ на свою воденицу воду навіяле. Ово принуди политику дворску, да опетъ године 1779, изда еданъ одпись царскій, коимъ опетъ скоро онако исто, као и преѣе, протолкує народу Србскомъ привилегіє. У овозъ одпису найзнаменитіє є, али узимаюѣи на злу страну, ово двоє: прво што се народу явля, да є нѣговъ архієпискогъ представникъ народа само у духовнимъ и црквенимъ пословима, а ніе и у граѣанскимъ, као што му є у другой привилегіи, године 1691 изданой, обеѣано и дано, и кое му є онда веѣъ умалѣно, кадъ є заведена депутація дворска у Осѣку, а сасвымъ одузето му онда, кадъ су дѣла народна предана дворскимъ дикастеріама; — а друго є, што се одреѣує, да се одсада несме на народный саборъ скуцляти више людій, него 75, и то: 25 свештеника, 25 граѣана и 25 войника. Овай одпись царскій веѣъ ніе хтѣла политика више назвати регуламентомъ, знаюѣи да є народъ, збогъ преѣашня два невольна регуламента, и на име то омрзнуо, него га є назвала респиктомъ изяснителнымъ. Али овдѣ є име само промѣнѣно было, а само толкованѣ скоро ніе ништа болѣ народу угодило. Сва три ова одписа царска изишла су подѣ пріятельскимъ видомъ тимъ, као да се политика брине о нашой среѣи, и напредовано у европской цивилизаціи, меѣутимъ пріятельство є то ишло на то, да се Србля одуче одѣ привилегія, и да се навикну на одписе, кои наравно немаю она свойства, коя имаю привилегіє, и нису тако твердѣ и постоянѣ темель права народны, као што су привилегіє. Ово є политици прілично добро изишло за рукомъ; ерѣ одсадѣ су се

позивали и други, кои су о нама што писали, само на деклараторіумъ, и наши су се у своимъ пословима држали само деклараторіума, а на привилегіе позивати се скоро и заборавили были. Одъ овогъ доба почне народъ мыслити, како бы себи помогао, и како бы права своя повратио. На дворъ се обраћати, бадава е было; ерѣ е нѣгова политика и бавила се толико година око тога, како ће владу народну изъ руку народа изтргнути. — Обзирати се на друге странне власти, ние ништа поможено было. — Найпосле године 1790. смисли то, да се потужи Угарской діети, надаюћи се, да ће му она права нѣгова, коя су му привилегіе осигурале, моћи повратити. Ово е Маџарима по вољи было, а дворска се политика нађе у чуду, кадъ види какавъ су коракъ Србљи учинили. И зато, да іой небы діета у извршиваню намѣре нѣне какогодъ сметала, године 1791. заведе у Бечу канцелларію, тако названу Илирическую, коя е сва дѣла народа Србскога одправляла.

Ова е Србска канцелларія была Маџарима триъ у оку, ерѣ су они одма, како су іймъ се Србљи потужили, помыслили, да е то добра прилика, да Срблѣ на свою страну и за свое Маџарске намѣре задобію. А кадъ виде, да се завела Србска канцелларія, онда іймъ се учини, да су се преварили у рачуну. И зато се садъ заузму, да Срблѣ себи ма како присвое. Али су знали, да іймъ то неможе изићи за рукомъ, дотле, докле Србљи имаю свою канцелларію. Дакле прво іймъ е дѣло было, канцелларію Србску укинути, колико збогъ свои изгледа, толико више тога ради, да небы политичка самостоятельность Србаля яче жила у Угарской ухватила. А да то могу учинити, морали су найпре Србљима штогодъ пружити, да іймъ очи замажу, а заедно тымъ поставе и темель, на коме ће основати предъ

дворомъ захтѣванъ свое, кое су тога ради наумили поднети му. То в было узрокъ, што су Мацарите исте године, кадъ в канцелларія Србска постала, законъ предложили двору, коимъ се одреѣуе, да Србљи имаю право грађанства у Угарской, као и остали грађани Угарске. Дворъ одобри тай законъ; али како ће моћи и далъ къ своимъ намѣрама слободно корачати, задржи за се право, да може по своје решкрипту одъ г. 1749. и далъ о црквама, школама, и новчанимъ заведеніямъ народа Србскога располагати. Садъ се Србскій народъ нађе међу двѣ ватре, незнаюћи коя ће га већма опалити, еръ онъ већъ више ништа ніе могао самъ чинити, него в чекао, шта ће съ нѣмѣ еданъ или другій да учини. Садъ в већъ напредъ могао сватко погодити, како ће народъ Србскій проћи, особито тко ніе сметнуо съ ума то, да се два непріятеля преко нѣга клипка вуку, и да и еданъ и другій осимъ оны намѣра, кое имаю еданъ спроѣу другога, ту заедничку намѣру имаю, да народъ Србскій оборе и утамане. Мацари предложе одма двору, да се канцелларія Србска укине, доказуюћи, да народу Србскоме особита канцелларія ніе више нужна, особито садъ, кадъ су Србљи право грађанства у Угарской добили, да ће се дѣла Србска много брже, лакше, и съ маньомъ неприликомъ одправляти у канцелларія Мацарской, него ли што се одправляю у канцелларія Србской, коя и онако ніе ништа друго, него повраћена она дворска депутація Осѣчка, кою в Марія Терезія као излишню укинула іошь 1777. године, а найпосле, да се и Србљи, као слободни грађани Угарски, немогу више покоравати онымъ државнымъ комисіямъ (Landes-Commissionen), преко кои в Србска канцелларія заповѣсти и наредбе свое досада извршивала. Дворска политика и сама видећи, да бы Србљи могли поврай свое канцелларіе съ временомъ оячати, и

у политичномъ своемъ животу одржати се, — одобри Мацарско захтѣванъ, и тако године 1792. у мѣсецу Юнію престане Србска канцелларія, и съ њоме престане значай Србске самосталности у Угарской.

Ядиковано е и тужіо горко народъ Србскій за своіомъ канцелларіомъ, и сузе жалости њговетимъ су му теже биле, што онъ на то никада пристао нѣ, нити е могао пристати, еръ е то све безъ њга учинѣно. Провлиняо е често архіепископа Стратимировића и епископе ондашињ, мислећи, да су они могли свему томе путъ препречити, на нису хтѣли; а нѣ знао, да е лукава политика іошъ онда почела копати гробъ њговой слободи и политичкой самосталности, кадъ му е деспоста ни крива ни дужна у тавницу бацила, а садъ е само стогодишињ свое копанъ довршила, и слободу народа Србскогъ у гробъ спустила. Мила браћо Србска! политичка е Угарски Србаля слобода овдѣ сараињна; али су Угарски Србљи надъ гробомъ остали! — — Остало е у прсима њіовимъ оно срце, кое за самосталность народну не може престати куцати, не може садъ, никадъ, ни до вѣка!!! — — Одъ овога часа, како су изгубили Србљи свою самосталность политичну, почела е лукава политика све веће и веће неправде чинити іймъ по црквама, по школама, у грађанскомъ животу, и гдѣ е годъ могла. Уніаћенъ, римченъ, њмченъ, мацаренъ, почело е садъ безъ обзира надъ народомъ Србскимъ бѣснити, еръ се више нису бояли Србаля, као раскомаданогъ тѣла, кое безъ главе свое ништа нѣ кадро было учинити. — Кадъ е коме неправда учинѣна, онъ се тужіо, али е тужба њгова дошла предъ оногъ, кои е наредіо, да му се неправда учини; а судіо му е съ овимъ заедно и онај, на кога се тужіо, и лукавнй Србинъ морао е пристати на њі-

овъ судъ, ако е овај и было, као што се само по себи разумъ, и најнеправедниј. — Садъ се народъ почне обзирати на све стране, и почне тражити начинъ, коимъ бы се могао сачувати одъ вѣчїте пропасти; али тога већъ нїе было. Скупштине му е и мањ држати забранѣно было, а народный саборъ зависїо е одъ вољъ дворске политике, коїой нїе ишло у рачунъ, да се Србљя на народнимъ своимъ саборима састаю и савѣтую, како ће не срећу свою одъ себе и одъ потомства свога да одбїю, еръ е знала, да ће свакій такавъ састанакъ Србаля незалѣчене ране на ново позледити, и идею самосталности, кою су изгубили, изъ заборава подизати и подранѣивати у народу, коя кадъ до-расте до живота, кадра е подигнути цѣло народъ Србскїй противъ оне неправде, коя му е учинѣна. — И тако е полъ столѣћа протекло, одъ оно доба, кадъ е канцелларїя Србска укинута, а Србљяма се никако зато време нїе допустило, да се на своемъ сабору састану. — После смрти дуговѣч-ногъ архїепископа Стратимировића дозвољно буде народу Србскому састати се, али само зато, да избере себи архїепископа, а савѣтовати се о другимъ своимъ невољяма нїе му допуштено было. — Тако е исто было и по смрти архїепископа Станковића. — Али опетъ е зато и еданъ и другїй овај саборъ имао свою добру страну, а та е добра страна была то, што су се Србљя изъ своїю краєва, по коима разсѣяни живе, на овимъ саборима састали, еданъ другомъ изядиковали се, и тугу свою за изгубљ-номъ самосталности понавляюћи, поновили осѣћае свое за животъ народный и политичкїй, кое е душ-манска политика намѣравала са свимъ изъ срца їймъ изчупати! — Одъ времена последнїгъ народ-ногъ сабора пастоявао е непрестано садашнїй нашъ патрїархъ, и кодъ двора, и кодъ Маџара на діети, да допусте народу Србскомъ на народномъ своемъ

сабору састати се, и о своимъ народнимъ дѣлима посавѣтовати се. Онъ в оставіо быо сву досадашню политику архієпископа на страну, и почео на нѣи навалывати озбильски, немареѣи, што ће се едномъ или другомъ тога ради замѣрити, и кадъ га се веѣъ нису могли другачіе отрести, онда му даду преко Маѣарскогъ канцелара писмено на знанѣ, да в царъ одобріо, да се може народный Србскій саборъ држати; само се іошъ мораю о томе посавѣтовати, гдѣ ће се држати, и шта ће се на нѣму радити. Опетъ една жалостна утѣха за насъ, да намъ политика каже, шта ћемо на нашемъ сабору за насъ радити! И то в нѣгово савѣтованѣ трајало скоро пуне 4. године. А Србскій в народъ све единако изгледао на то време; и чекао саборъ, као озебао сунце. Међутимъ зазвони по цѣлой скоро западной Европи гласъ слободѣ народнѣ, кои допре и до Угарске. — Народи се узнемире, и узбуне; дворска лукава политика у Бечу падне; и царъ Фердинадъ изрече, да ће дати свима своимъ народима уставъ, на народной слободѣ основаный. Маѣарска дієта употреби ову згодну прилику на свою користъ, и безъ едне капи крви изврши ону намѣру, на кою се одъ времена Іосифа II. непрестано приправляла: добіе свою самосталность и савршену независимость одъ Аустріє. — Али протерану ону изъ Беча политику дворску, коя в нато увѣкъ ишла, да нашъ народъ Србскій сасвимъ затамани, међу начела нове свое на слободѣ, единакости и братству токорсе основане владе, цѣлокупну прими, и равнаюѣи се по нѣой установи законъ безъ насъ о нама, да се на црквеной нашей скупштини састанемо, на коіой ће она желѣ наше о цркви и о школи нашей саслушати. — Дакле и оно последнѣ средство, коимъ смо мыслили и желили нама помоѣи у невољи, народный саборъ, одузме намъ; и на мѣсто нѣгово наметне намъ некакву црквену скупштину, за кою

нашъ народъ до сада ништа нѣ знао, нити е мо-
гао знати, ерѣ о нѣой у привилегіама народнимъ,
да ни у самимъ нама неповольнимъ изяснителнимъ
царскимъ одписима, ни спомена нема! — Такимъ
начиномъ претвори се и двора Бечкогъ политика
у другу политику, коя е за насъ особито проби-
тачнѣ одъ оне преѣашнѣ, и форма Маѣарске вла-
де претвори се у другу форму, коя е за насъ осо-
бито много шкодливѣя, него што е она преѣашнѣ
была. А съ тамъ заедно попуцаю и оне свезе,
коима смо до садъ и двору, и Маѣарской влади
привезани были. — Уговори наши, кое смо съ
дворомъ учинили, кадъ смо овамо прешли, преста-
ну быти уговори, ерѣ иѣ нѣ могла више она стра-
на, съ коіомъ смо иѣ учинили, држати; — и народъ
се Србскѣй садъ поврати у оно станѣ, у комъ е было,
кадъ е овамо дошао. У овакомъ станю затече насъ
нѣсець Апрель ове године. Садъ се народъ узне-
шири, и почну се гдѣкои люди приватно измеѣу
себе договарати, како ће и какве ће нове уговоре
правити, буди съ дворомъ, буди съ новымъ Маѣар-
скомъ владомъ. Али договарати се савршено не-
могу ни два човека, докъ се несастану гдѣгодъ, а
како бы се могао договорити еданъ цѣо народъ,
докъ се гдѣгодъ нескупи. Нужно е дакле было,
да се народъ негдѣ скупи, и да свою волю за но-
ве уговоре изяви. Садъ е найвеѣиѣ чворъ было,
ткѣ има право народъ сазвати. — Войводе свогъ
имао нѣ, да га онѣ сазове; народне деуѣтаѣе изъ
Осѣка нестало е, коя бы то дѣло по праву можда
могла была узети на се; канцелларѣя му е у Бечу
укинута; шта му е дакле друго остало у овакимъ
околностима, него то, да се обрати на свога архѣв-
пископа и митрополита, као наслѣдника онога па-
тріарха, кои е прве уговоре съ дворомъ учинѣо и
кои е не само патриаршеску духовну, него и дес-
ѣтску свѣтску владу са неколико свои преемника

извршавао. Архієпископъ се садъ нађе у чуду. А-ли народъ простымъ наравнымъ путемъ докаже му, да га онъ едаиъ има право сазвати, наводећи му, да є патријархъ Арсеніє Чарноевићъ то право са со-бомъ пренео овамо, еръ другачіє небы могао оно-лико хиљада породица са собомъ превести, да ій найпре скупіо ніє. Патријархъ є то право и овдѣ одма съ почетка употреблявао, еръ другоячіє небы могао одъ стране народа уговоре съ дворомъ пра-вити, депутаціє у Бечъ слати, и народну волю за уговоре знати, и двору є являти. И то су право сви архієпископи после патријарха Чарноевића задр-жали, само съ томъ разликомъ, што є Чарноевићъ правећи уговоре съ дворомъ безъ ичієгъ позволѣ-ня народъ сазивао; а нѣгови наслѣдници морали су, по учинѣномъ већъ уговору, позволѣнїѣ одъ дво-ра на то имати. — Дозволѣнїѣмъ овимъ, кое се и у изяснителномъ рескрипту одъ 1779. опоминѣ, као што ніє укинута народу право, народне свое сабо-ре држати (премда є ту и брой саборны народны посланика на 75. само особа неправо спуштенѣ), тако исто ніє укинута ни право архієпископа, на-родъ на саборе сазивати, него є само употребля-ванїѣ и єдногъ и другогъ тогъ права нѣмимъ огра-ничено. И башъ ово ограниченїѣ доказує, да народъ има право скупляти се, и архієпископъ нѣговъ има право сазивати га. Садъ су копче оне, кое су насъ до садъ по уговорима нашимъ на позволѣнїѣ двора везале, полуцале, еръ є дворъ у такомъ станю, да неможе више одъ свое стране учинѣне съ нама у-говоре држати; съ новымъ Мацарскомъ владомъ у-говоре іошъ нисмо никакве правила; дакле є и оно ограниченїѣ, кое се у уговорима нашимъ и у намет-нутимъ намъ изяснителнимъ царскимъ одписима о-снива, престало, и тако є оживило у некадашньої своіой цѣлости право народа Србскога скупити се, и право архієпископа народъ сазвати, да се о сво-

іой садашньої и о потомства свогь будућности посавѣтуе. Установлѣный о народу Србскомъ на Мацарской діети законъ не може народу Србскомъ на путь стати, да онъ то свое право садъ не употреби. Еръ прво, на тай законъ нѣ пристао народъ Србскій, нити е могао пристати, не имаюћи никаковы опупомоћены свои на діети представника, кои бы волю нѣгову ондѣ изявити могли, нити е тай законъ и тко одъ стране Србске подписао, као што нѣ ни на еданъ досадашній Угарскій законъ подписаъ ни одъ кога у име народа; нити е имао народъ Србскій и кога на діети, тко бы могао то у име нѣгово учинити. Архієпископу е іошъ године 1779. у одпису царскомъ одузето право, народъ свой преставляти у свѣтскимъ дѣлима. Онъ е дакле са епископима за едно, кои су на діети были, представљао у грађанскимъ предметима самъ себе, а у црквенима могао бы се само тако у име народа сугласити на кои законъ, кадъ бы напредъ знао, да ће тай законъ народу позволянь быти, а другачіе ни у црквенимъ предметима не може у име народа ни на што пристати, еръ не може знати ни у тима безъ народнога сабора волъ народа, кои е тако исто као и архієпископъ чуваръ свое народне цркве. А друго, тай Мацарскій законъ, кои е безъ насъ за насъ, или боль рећи, противъ насъ скованъ, не говори ништа о нашемъ народномъ сабору, него говори о црквеной скупщини, за кою народъ Србскій ништа незна. По овоме не може народъ Србскій примити ни ону наредбу нове Мацарске владе, којомъ се позива за 15 Май на црквену скупщину; еръ кадъ бы е примію, тимъ бы начиномъ изгубіо право, кое онъ на нове уговоре има, и признао бы, да саборъ народный држати не може, него само црквену скупщину: а то призната своевольно никада неће, нити сме; него жели по природномъ своемъ праву, кое е са собою овамо

донео, и ков се у садашиѣмъ промѣнѣномъ станю двора ничимъ више неограничава, првога Мая скупити се, и како о своме положеню посавѣтовати се тако и о новимъ уговорима договарати се. У овакимъ околностима нѣ ништа друго остало чинити архієпископу, него да по праву своме народъ на 1. Май къ себи позове. И на томе се темелю оснива народна Србска скупштина, коя е 1. Мая ове године у Карловци држана, — и коя е тако исто закона, као што бы была и црквена скупштина, да е народъ Србскій могао пристати на онай законъ, кои е ту црквену скупштину наредіо.

Садъ да видимо найпре како е законна народна Србска скупштина првогъ Мая радила; и е ли упутно у своме дѣланю поступала; — а после ћемо дати јошъ неке примѣтбе о судби овогъ народа Србскогъ, кои се у Аустрійске државе населіо. На прво питањѣ неможе се само просто одговорити, да е упутно радила; него се мора упутностъ нѣногъ поступаня повисити съ тимъ, да нѣ ни могла у садашиѣмъ положаю народа Србскогъ другачіе радити. Народъ Србскій, кои се са своју страна првогъ Мая у Карловци скупіо, врло е добро знао, да га више ништа къ двору Аустрійскомъ неведе; а тако исто разумѣо е, да съ новомъ владомъ Маџарскомъ, коя е безъ нѣговогъ знаня и уплива постала, никакве свезе нема, нити имати може, догле, докъ ова непризна све оне уговоре, ков е онъ са дворомъ пре полдругогъ столећа учиніо. Зато му е првый посао быо то, да себе постави у оно станѣ, у коме е быо, кадъ е по долазку своме онамо уговоре съ дворомъ Аустрійскимъ чиніо. Прво му се питањѣ и нехотице наметнуло то: съ кимъ е дошао? Дошао е са патријархомъ Черноєвићемъ. На гдѣ е тай патријархъ? Тай патријархъ е архієпископъ, кои и данасъ патријаршеску власть употре-

блява, ерѣ ни одѣ какве споляшиѣ власти цривене независи, него му е име патријарха одузето изъ узрока веѣть напредѣ наведеногѣ. Садѣ дакле народѣ у чистой свѣсти своіой повиче: *мы хоѣемо, да се то име нашегѣ архієпископу поврати, и ову нашу волю у животѣ уводимо, и нашегѣ архієпископа Јосифа за патријарха Србскогѣ прогласуємо.* Друго е питанѣ было: зашто смо оставили нашу постойбину и овамо дошли? Зато, да подѣ деспотомѣ нашимѣ и народнымѣ войводомѣ за цара Леополда воюємо, и кадѣ ратове сретно свршимо, да подѣ народнымѣ нашимѣ войводомѣ, и нашимѣ Србскимѣ погланарствима живеѣи, цара Аустрійскогѣ за врховногѣ нашегѣ господара и цара признаємо. — Па гдѣ е тай нашѣ деспотѣ и народный войвода? и гдѣ су намѣ та наша народна поглаварства? Нема иѣ! Лукава некадашня политика одузела намѣ е и нашегѣ деспота, и народногѣ войводу, и народна наша поглаварства изъ узрока, конѣ веѣть напредѣ споменуть. Савѣ дакле народѣ у правой свѣсти своіой повиче: *мы хоѣемо да имамо нашегѣ народногѣ войводу, и народна наша поглаварства, и ову нашу волю одма у животѣ уводимо, и ц. к. полковника Стефана Шупљикца за нашегѣ народногѣ войводу бирало, сѣ коимѣ ѣемо после народна наша поглаварства уредити.* — Треѣе е питанѣ было: шта намѣ е обеѣано было за наше ратне услуге, ков смо мы понайвише о свомѣ трошу чинили? Обеѣано е было, да ѣе све оне землѣ, и сва она добра, коя одѣ Турака отmemo, наша бити. Па кое су то землѣ, ков смо мы одѣ Турака отели? Те су землѣ Сремѣ, Банатѣ, Бачка, и Бараня. Савѣ дакле народѣ у народной своіой свѣсти повиче: *мы хоѣемо, да ове землѣ одѣ народногѣ нашегѣ войводе зависе, и да сви они, кои у овилѣ земляма живе, све выше заповѣсти царске, ни преко кога другога, него преко Србскогѣ войводе, и народны наши поглаварства, а домаѣ наред-*

бе ни одъ кога другога, него одъ Србскога войводе, одсада прилаю, и ову жезлю нашу одла у животъ уводило, и Сремъ, Банатъ, Бачку, и Бараню за войводовину Србеку проглашувемо. И докъ намъ се ово неодобри, дотле нећемо никакве нове уговоре ни съ кимъ правити. А међутимъ Хрвате, кои су намъ сви по крви, а половина одъ њи и по крви и по вѣри православной наша браћа, за наше наравне саюзнике признаемо, и съ њима у политичкѣй савезъ ступамо. — Ту нѣ требало ни каквогъ мудровања, то е све наравнымъ простымъ путемъ ишло. — Садъ се роди много веће и много важнѣе питањъ: на кога ће се обратити, да њмъ све то, што су учинили, одобри? При овомъ питању нѣ се могло на то толико пазити, тво може народу Србскомъ одобрити то захтѣванъ њгово; колико се морало пазити на то, на кога треба да се, по положаю своме, народъ Србскѣй садъ обрати. И ово е опетъ народъ народнымъ своимъ простымъ начиномъ пресудію. — Двѣ су му стране стояле предъ очима, на кою бы се могао окренути; али една е само была, на кою му се требало окренути. — Съ едне стране стаяо е дворъ; а съ друге стране нова Мацарска влада. Дворъ се очистію одъ оне лукаве политике, коя се до сада око тога непрестано бавила, да намъ православну нашу вѣру изъ срца изчула, езыкъ Србскѣй изъ уста отме, имѣ Србскогъ народа изъ главе избіе, и тако га опустоши, да се овај неможе никада ни озоменути свое политичне самосталности; — и на мѣсто ове безчовечне политике, примію е за начело свое владе божію правду, коя свакомъ народу свою народность оставля, и еднава политичка права свакоме у пуной мѣри дае; и у овако лѣпо преображеномъ дворѣ стояо е јошъ и помазаныи и крунисаныи царъ, као наслѣдникъ оны царева, съ којима су предци народа Србскога уговоре правили, кадъ су се овдѣ као народъ по-

явили. А нова Маџарска влада предузела є посао свой радити съ ономъ лукавомъ и безчовечномъ политикомъ, коя є пређе тога у двору према нама владала; — на новой той Маџарской влади стояли су люди, кои нису хтѣли ни то признати, да има и гдѣ на свѣту народа Србскога, а камо ли у монархиі Аустрійской; и међъ њима ніє было крунисаногъ цара, него є бую еданъ занешеный принцъ, кои є врло радо и съ найвѣхомъ вольомъ онако играо, као што су му поменути нови холи Маџарски владари свирали. Народъ є Србскій добро прогледао и на едну и на другу страну, и добро прорачуніо, пређе, него што ће корачити, шта га чека, и на едной и на другой страни. — Покрай нове политике двора, и у њму предъ цѣлымъ свѣтомъ изговорење царске рѣчи, коя обећава свакомъ свой народный политичкій животъ оставити, и сачувати, надао се овъ своіой народной политичкой будућности; — а покрай нове Маџарске владе, и у њой явно предъ цѣлымъ свѣтомъ показане њѣне вѣре, да никога у Угарской, осимъ себе, непризнає за народъ, и свакомъ оиоме прети съ вѣшалима, кои бы се и помислити усудіо, да ніє Маџаръ, могао є напредъ видити народъ Србскій свою вѣчиту пропасть. Овдѣ више паметъ ніє имала шта говорити, нити казивати, на кою ће се страну Србскій народъ приволити, врь є тай посао предузело срце народа, кое га є наравно вукло къ лѣпшой народной будућности, а задржавало одъ пропасти, коя є по себи страшна и грозна. Народна дакле скупштина Србска 1. Мая ніє се могла обратити на нову Маџарску владу, коя ніє само ископала гробъ народной Србской слободи, него є и вѣшала подиглаза оне, кои бы се усудили о той слободи, или предъ њомъ, или ма гдѣ у свѣту рѣчь повести; него се морала обратити на цара, као наслѣдника оны царева, кои су народъ Србскій овамо позвали, и по-

литичку самосталностъ обећали му. А што е народъ Србскій већъ быо некако политично свезанъ съ Мацарима јошъ одъ онда, одъ како му е нѣгова канцелларія укинута, то му нѣ ништа сметало, да се неможе обратити овомъ приликомъ на цара; ерѣ народъ Србскій нѣ никада на ту свезу пристао; нити е то была каква политична; него е было право политично робство, у ков су га Мацари преваромъ увалили, и у томе робству морали су се Србљи Мацарима тако безъ икаквога изговора покоравати, као да су њи Мацари оружјемъ освоили. Да е Србскій народъ запытанъ кадъ, хоће ли се тако Мацарима подчинити, знао бы сигурно одговорити, да нипошто неће, — а да е оружјемъ нападанъ быо, да њимъ се покори, знао бы и кадаръ бы быо, безъ сумнѣ, то безчовечно оружје поломити, и своју политичну слободу одржати. — Али што е онъ вѣштинномъ лукаве политике у свѣсти народне свое политичке самосталности забунѣнъ быо, и у забуни овой преваренъ, — и у превари овой у бездушномъ политичномъ робствомъ баченъ, и у робству овоме преко полъ столѣћа гаженъ; — зато онъ нѣ морао садъ, кадъ робства политичногъ изъ монархіе Аустрійске нестане, обратити се опетъ на онога, коиму е спремио много яче ланце робства, да га у нѣ навѣкъ окуе. — То бы управо тако было, као да народъ Србскій садъ у слободи својой своевольно скаче у већу јошъ пропасть, него што е была она, у кою га е безбожна политика силомъ досада бацити хтѣла, и нѣ могла. А то нѣ могао желити одъ освѣшћеногъ народа Србскогъ нитко другій, него онај, кои е непоштенъ, беззаконъ, неправеданъ, и безбожанъ у највећой мѣри, као што е нова Мацарска влада, и као што су они, кои ову владу правдаю, кои нѣой страну држе, и кои за њо воюю. Съ те точке треба погледати на народну Србску скупштину, коя е 1. и 3. Мая у Карловци

држана, и на сваку другу, коя бы се одъ садъ ма гдѣ држала; и тко тако гледи, тай мора видити и законитость исте народне Србске скупштине, и упутиность нѣногъ поступаня. —

II.

Видили смо до сада, како е народна Србска скупштина 1-га и 3-га Мая радила, и да е морала онако поступати у своме послу, као што е и поступала, садъ да додамо јошъ неке примѣтбе о свему ономе, што е до сада говорено о народу Србскомъ.

Съ почетка одма видили смо, да близу до 40.000 Србски породица оставля свой завичай, и прелази у ове землѣ. — Чудна е судба народа ма кога, кои мора свою отачбину, у којой е постао, одрастао, и на кою се навикао, оставити, и нова селишта тражити, особито така селишта, коя треба найпре очистити оружѣмъ одъ непріятеля. Ова е судба народу Србскомъ толико грозня была, него ли што бы была ма коме другоме, што е народъ Србскій у любви къ своме завичаю, и къ своимъ обичајма много нѣжнѣи, него ли и кои другій народъ. О-

но мѣсто, гдѣ се Србинъ родио, она поля, на којма е младостъ свою провео, оно дрвеће, съ коимъ е и покрай кога е одрастао, оне брегове и долине, по којма су се одзивали гласови на пѣсме нѣгове, оне гробове, у којма почива пепео нѣговы отаца, и праотаца, и кое онъ сваке године баремъ по еданпутъ прелива съ највећомъ побожности, несматра онъ тако као што су по естеству своје, него њ сматра као званце своје, као пријатељ, и побратиме своје, као највећу светиню своју, и теже се растав съ њима, него ли другій са највећимъ добромъ своимъ. — Народу се Србскомъ садъ требало са овимъ свима друговима растати, и свой милый завичай оставити; и овај му е растанакъ са своимъ завичаемъ у толико јошъ тежій быо, што га е овај опоминяо и на некадашню славу нѣгову, и што е у спомену овоме на онимъ истимъ мѣстима оплакивао изгубљѣну величину своју, на којма су предци нѣгови у величини својой предъ свѣтомъ чувени и виђени были, и съ проливенимъ сузама одлакшавао е тузи својой, и тражио у њима срцу надежде, која ће га подкрѣпљивати. Све е то требало садъ оставити, и поћи тамо, кудъ га позыва царъ Леополдъ, преко деспота Ђорђа Бранковића, и преко патријарха Арсенія Чарнојевића. — Али на оной страни, кудъ е позванъ, стояли су таки изгледи за нѣга, кои су кадри были надячати и највећу тугу нѣгову за завичаемъ. — Ондѣ е быо тако стѣснѣнъ, да се нѣ могао никуда ни помакнути, као што она позната пословица свѣдочи: ако у гору вуци, ако у полѣ Турци; а овдѣ му се осмѣјавала изъ позыва и обрицаня царскогъ надежда, да ће до онога пре и лакше моћи доћи, за чимъ му срце нѣгово одъ Косовске несретне битке непрестано гине. И опетъ га ово обрицанѣ царско небы могло на то привольти, да се са стары свои сѣдишта покрене, да се нѣ узъ нѣга успоредило и

други важниі узрока. Али када е помыслио, да га овдѣ чека помазаныи деспотъ, кои ће га подѣ деспотску свою владу примити, подѣ којомъ ће политичну свою самосталностъ уживати, нити ће га више Турске паше по самовольству своје мучити, нити ће му аге и даје крвѣ пити, него ће све оне земљѣ, које одѣ Турака отме, његове бити, и да ће са отетимъ овимъ земляма и ову своју отачбину, коју садѣ оставља, саюзити своимъ временомъ; онда е наравно ово чувство лѣпше будућности кадро было задавити у прима њговимъ свакој оной оубѣдѣ, кои се за отачбиномъ у њима появио. — Ово се чувство њгово јошѣ веѣма подизало съ тимъ, што е добро знао, да га овдѣ чека съ деспотомъ множина православногъ народа Србскогъ, кои ће се съ њиме подѣ деспотовљвомъ владомъ саединити, и къ народной својој будућности корачати. Таке су биле околности народа Србскогъ, кадѣ се съ патријархомъ своимъ договарао: хоће ли оставити свой завичай, и ићи тамо, кудѣ га царъ Леополдъ позыва. — Кодѣ куће га е самовольство Турака газило, а овдѣ га е чекала отеческа влада деспотовљва. Кодѣ куће е био робѣ, а овдѣ е мыслио бити слободанѣ; кодѣ куће се не могао ни помакнути противѣ тирана свои, неимајући оружја у рукама; а овдѣ е мыслио подѣ деспотомъ своимъ тирани своје надвладати, и освоити тврдо подножѣ за будућностъ своју. Кодѣ куће су га окружавали крвници, а овдѣ су га чекала браћа по крви и вѣри. Е ли могао дакле у томъ своемъ положаю одолѣти, да непоће за срцемъ, којега е къ слободи вукло? — Народѣ Србскій добро е знао и то, да га овдѣ чекаю ратови и крвави боеви; али е онѣ башѣ зато и дошао овамо, да може воевати противѣ душманина свога, и да може својомъ крвљу очистити одѣ непријатеља оне земљѣ, у којима е некада подѣ своимъ кралѣвима сретне дане свое проводіо.

— Да е онъ позванъ овамо, да овдѣ у миру себе подчини царской влады, и одрече се свое самостоятельности; волю бы было, ямачно, и даль остати подъ ярмомъ Турскимъ, него ли такавъ гаданъ и безбожанъ коракъ противъ себе и свое будущности учинити. Србскогъ е народа желя была, повратити свою самостоятельность. По той се жельи нѣговой равнала и политика нѣгова, коя е израчунала, да не тако брже доћи къ цѣли своіой, ако се подъ покровительство Аустріе баци, и подъ деспотовомъ заставомъ све свое раскомадане силе савдини. У политици е дакле народа Србскогъ стояло покровительство Аустріе, а не робство Мацарско; стаю е животь политичкій, а не смръть политичка. — И ова е политика основана была на ономъ праву, кое е природа дала народу Србскомъ, тако исто, као што е дала и другимъ народима. Ове се политике свое морао држати народъ Србскій и сада, надъ е науміо тежке Османске окове са себе да стресе. А покрай тога ніе могао пристати ни на какве друге уговоре са дворомъ Аустрійскимъ, него на оне, кои се са нѣговомъ политикомъ слажу. — По томе ніе онай народъ Србскій ништа сгрѣшио, кои е 1790. г. оставіо свой южный завичай, и у нѣму многу браћу свою, и повукао се овамо; ерь ніе дошао овамо, да ослаби, него да одяча, и да подъ покровительствомъ Аустріе што скоріе дође до свое единственности. — Покровительство дакле было е главна точка свію оны уговора, и договора, кое е народъ Србскій, долазећи овамо, съ дворомъ Аустрійскимъ имао, и на то е онъ пристао, а ни на што друго ніе пристао, нити е могао пристати, имаюћи предъ очима свою народну политичку будущность. Али е покровительство ово садъ дошло на решето, кое су окретале двѣ политике: политика Србскогъ народа, коя е покровительство примала, и политика двора Аустрійскога, коя е покровительство давала.

Србска е политика примила покровителство Аустрије, али за своју цѣль, која е была свему свѣту позната; а Аустријска политика е дала покровителство, но опетъ за своју цѣль, коју е у потан држала: а ове су двѣ цѣли наравно една другой противне быле. Садъ су се дакле и те двѣ политике една према другой поставиле, и свой посао почеле свака по своме положаю радити. Србска е политика была проста, и искрена, еръ е имала праведну цѣль предъ очима; а Аустријска е политика была лукава и измајсторисана, еръ е имала неправедну цѣль предъ очима. Аустријска е политика напредовала у својој намѣри: еръ е доста снаге узъ ню стаяло; а Србска политика нѣ кадра была къ својој цѣли напредъ корачати, еръ е снага народа Србскога све еднако раздвоена и растроена была, и нѣ се могла никако у едно средоточіе скупити. И тако су ове двѣ политике све до данасъ една другой противне остале. Србска политика видећи, да одъ напредованя къ својој цѣли нема ништа, остала е у обра-ни, а Аустријска осећаюћи да е яча, напредовала е у нападаню. — Како е ова политика съ нама поступала, видели смо већъ напредъ, гдѣ смо описали, како е радила противъ права наши, и противъ политичне самостоятельности наше; а садъ ћемо у кратко напоменути каква е јошъ средства употребила, да насъ са свимъ затамани и затре.

Измајсторисана политика двора Аустријскогъ добро е одма съ почетка пазила на све оне околности, у којима се показивао карактеръ или одлучь народа Србскога; — како ће после моћи едну по едну одъ овы или сасвимъ укинути, или претворити њу у другачіе, тако, да народъ Србскій мало по мало изгуби савъ свой карактеръ народный; а да и неосѣти, да га е изгубіо. На овомъ свомъ путу увѣри се она, да е источна вѣра, и православ-

на црква кодъ народа Србскогъ тако уткана у народный животъ, и да су побожни црквени обичаи тако споени са народнымъ животомъ нѣговымъ, да се овай народу Србскоме никоимъ начиномъ неможе одузети дотле, докле онъ у своіой православной вѣри и цркви постоянь остав. Садъ іой в дакле найглавній задатакъ быо: народъ Србскій изъ тога постоянства покренути и одъ цркве га свое одтуђити. Овай в задатакъ са главнымъ цѣли политикѣ свезанъ быо тако, да бы га она само онда могла сметнути съ ума, кадъ бы и цѣль свою забацила; ерь она в добро знала, да в народу Србскомъ, као православномъ народу, привилегіяма осигурана политична самосталность у монархіи Аустрійской; па кадъ изгуби или остави православноу цркву свою, изгубиће съ нѣоме и онай карактеръ, на коме се осниваю сва права нѣгова. — Али в и то знала, да в опасно дирати у ту светию народа, ерь тако му неће дирати само у савѣсть, него ће му запети и за срце нѣгово, ков у православной вѣри и цркви све свое задовольство, и сву свою религіозну утѣху налази. Требало в дакле овай посао подъ видомъ пріятельства радити. И доиста в съ почетка начинъ поступаня свога тако удесила, да в другій, судећи по нѣму, морао помислити, да политика жели народъ сретній учинити тимъ, што га намѣрава порямчити, и поуніятити. Ерь гдѣ се садъ у томъ своемъ послу явно предъ свѣтомъ показала, тако се показала, као да нежелли народъ Србскій упропастити, него жели єдногъ или другогъ (наравно кои нѣой иде на руку) сретна учинити. Она ніе давала своемъ поступаню изгледъ политичне намѣре, него в све на рачунъ папежа и догмата Римске цркве радила. По начелима безбожногъ Ђзуитежа, кои в своемъ скоро Европомъ быо завладао, поставила в она Римску цркву према православной Србской цркви тако, да в ова морала држати себе за

найнесретнію, кадъ е погледала на ону како блиста, и како се сян свагдѣ и на свакомъ мѣсту. Поглавари Римске цркве, и маньи свештеници живили су кодъ куће у najveћемъ богатству; а у животу политичномъ уживали су све чести, сва достоинства выша, и дѣлили су владу са правительствомъ државе; — а Србске цркве поглавари рвали су се кодъ куће са сиротиньомъ своіомъ, а у животу политичномъ не да нису само никакве чести уживали, него су были свагдѣ и на свакомъ мѣсту презрени, и тако понижени, да се нису никада ни помолити смѣли, ако нису хтѣли быти явно срамоћени. Овымъ е начиномъ намѣравала до тога довести наше црквене поглаваре, да они сами зажеде овогъ свогъ пониженя и сиротинѣ опростити се, — а къ томе їймъ е еданъ само тай путь оставила отворенъ, да оставе свою презрену цркву, и пређу у римску, у коіой су їй чекала богатства, и раскошность живота. А ако е опазила, да се появила кодъ кога епископа или архимандрита, или и манѣгъ когъ свештеника та желя, тога е она бранила одъ свакога зла, старала се да напредуе у добываню достоинства, надаюћи се, да чимъ већу власть у народу узъима такавъ, тимъ ће болѣ моћи їой на руку ићи у извршиваню намѣре нѣне. Тако е подъ Леополдомъ у Хрватской на мѣсто живогъ зазиданогъ епископа поставлѣнъ за епископа нѣговъ намѣстникъ Паво Зорићъ, кои е обећао, да ће съ народомъ свое діцезе прећи на унию, и кои се после, као што се зна, и подписао на унию. А кадъ е после дугогъ времена 1724. избранъ и поставлѣнъ быо за епископа Хрватскогъ Симеонъ Филиповићъ Новосађанинъ и Раковачкїй калуђеръ, кои е постоянъ у православной вѣри, и цркви быо, онда е политика већъ неповольно было, што е нашла на таковогъ владику, кои се не да ни осолити за нѣну намѣру. И да їой и далѣ небы сметали та-

ки люди у Хрватской, гдѣ іой е веѣъ пошло за
рукомъ дѣло нѣно, кадъ овай наскоро умре, науми
не дати Хрватима епископа, него ту епископію раз-
дѣли тако, да половина подпадне подъ Карловач-
кога (Карлштадскога) епископа, а половина подъ
Костайничкога. — Тако е после иста политика, ра-
деѣи на извршиваню свога плана, епископа Будим-
скога Діонисія Новаковића у Бечъ безъ знаня ми-
трополитова и други епископа зивкала, и нѣга за
свое намѣре ловила. А кадъ га е вредный нашъ
митрополитъ Павао Ненадовићъ, боѣи се да га не
обману, и непреваре, изъ синода опоменуо, и мало
покарао, шта тражи онъ по Бечу безъ знаня нѣго-
вога, онда е политика, дознавши то, по свой при-
лици одъ истога епископа, писала Митрополиту е-
дно гадно писмо, у коме га страшно грди, и запо-
вѣда му, да се одговори, како се онъ усудио у тай-
не нѣне дирнути, и Будимскога епископа запытати,
шта онъ тражи по Бечу, кадъ е она нѣга у Бечъ
на савѣтованѣ позвала. Тако е Мелетию Ковача,
кои е изъ православія прешао у унию, поставила
за бискупа, као подручнога В.-Варадинскомъ ла-
тинскомъ бискупу Форгачу, и писала папи, да га
начини викоромъ апостолскимъ, како ће се и дру-
ги наши свещтеници, коє нѣе могла съ дукатима
премамити, овымъ начиномъ полакомити за таку
честь и преѣи на унию.

А кадъ е нашъ вредный епископъ Синесіе са
званѣмъ дворске канцелларіе, и Србске дворске де-
путаціе хтѣо визитацію по своіой діецеци да прави,
онда му е преко споменутога бискупа Форгача о-
петъ на путь стала, само да нѣбы свое вѣрне у
вѣри утврдіо. Тако г. 1768. у упутку, кои е баро-
ну Коллеру, као комисару народнога сабора Срб-
скога, изданъ быо, препоручила е истоме комиса-
ру, да депутація нѣнога Милановића у Н.-Саду у

обрану противъ свакога нападања узме, и гледи, да архимандрита Бездинскогъ Діонисію Живоиновића, кои се, као слободанъ одъ предрасудака народны, склонѣнъ быти видіо и на унію, и тога ради нити е было по вољи покойномъ митрополиту, нити е по вољи Темишварскомъ своемъ владици, — на епископство ма коимъ начиномъ подигне, а тако исто и да администратора Арадске дієцезе Пагамія Кнежевића, кои такође има добре науке, т. е. за унію, незаборави. Ово самъ неколико примѣра навео само зато, да се види изъ нѣи, како е поступала лукава политика овымъ начиномъ противъ нашегъ православія; а таковы е случаєва за полъ друго столѣће наше хиљадама и хиљадама бывало, еръ она ніе ни наймаиѣ прилике изоставила, да е за свою намѣру неупотреби. И кадъ бы хтѣо описивати, како е найгоре наше свештенике, кадъ е кои утекао, да га необрію и некою, съ разширенимъ рукама у уніи примала, и не само заклонила одъ заслужене каштиге, него найбільій іѣмъ хлѣбаць давала, да тако уведде у нашу цркву нередъ и раздоръ, како ће овымъ зломъ наша црква сама себе упропастити, — морао бы писати историю найбезбожнѣе на свѣту безчовечности. —

Но кадъ види политика дворска, да се поглавари наше цркве немогу тако лако одъ свое цркве одцѣпити, а преко тога, да се и они починю обрати за наукама, како ће се, као учени, болѣ моћи противъ нападања нѣнога одупирати; онда іѣмъ она путъ къ наукама отежча, и тако понамѣшта мреже свое по школама, да е морао свакій онаи, кои се на науке дао, школе оставити, и кући се вратити, ако ніе хтѣо у понамѣштане мреже нѣне уловлѣнъ быти. Она е то чинила зато, да црква наша у простоти остане, како ће лакше моћи своимъ Бзуитскимъ сплеткама и обсѣнама наше просте и

неучене поглаваре црквене обманути и преварити, мислећи кадъ ове улови, да ће тимъ путемъ и народъ бити уловљенъ. — Али наши прости црквени поглавари кадри су были и безъ науке са своимъ тропарима и кондацима одбити одъ себе и одъ народа свако Ђзуитско учено майсторисанъ. Бадава е она нѣ мамила, бадава ѿмъ е сва блага обећавала, бадава ѿмъ се доста пута улагивала, а више пута и грозила; ако су они, кадъ су предъ нѣомъ стояли, ондѣ, гдѣ ѿмъ е могла наудити, и морали кадъ и кадъ и рѣчь дати, да ће ѿ ѿй на руку ѿћи, опетъ зато, кадъ су се међу свое вратили, были су они исти, кои су были и пре, постоянни бранители свое православне цркве. — А, ако бы се кои усудио быо, не по својој волѣи, него по заповѣсти политике штогодъ народу споменути о томе, тай е скупо ту пробу плаћао, као што се то у Вршцу на честитомъ владици Вићенти, и у новія времена у Далмаци на лукавомъ Веніамину Краљвићу догодило. Видећи политика дворска, да не може никако са простимъ нашимъ архіереима изићи на край, окрене другій листъ, и отвори школе и нашој младежи, али тако, да ова мора у нѣнимъ школама науку Римске цркве учити. Она се нада-ла, да ће се тимъ начиномъ младежъ наша навикнути на Римску цркву; и да ће се заданути духомъ Ђзуитскимъ, пакъ ће ѿ ѿй после, кадъ ова дорасте до явногъ живота, а особито у цркви, лакше бити преко нѣ посао свой извршивати. Наши су се младићи садъ почели давати на науке, и слушали су и науку Римске цркве по школама, ал' ѿ е Анђель хранитель православне цркве преко свою неволя и опасностій безъ и какве погибелѣи крозь школе проводіо, и на мѣсто тога, да ѿмъ се на сваки дано какотанъ лукавы учителя омили наука Римске цркве, они ѿощъ веѣма омрзну на ню, дознавши да у нѣој нема чистогъ духа Христіанскогъ,

него да іой свака врста заудара на безбожностъ политичкога Бзуитежа. — Тако е политика дворска дѣйствовала на срце оны, кои догмате вѣре и цркву чуваю, съ томъ намѣромъ, да ови сами своєвольно зажеде, свою понижену цркву оставити и съ нѣоме бѣдно свое станѣ съ болѣимъ промѣнити. Али ово е была само една струка нѣнога посла, покрай кое нѣе она заборавила ни на друга средства, коима ѣе цѣль свою доучити, ако бы іой у овомъ послу све жице попуцале. Она е добро знала, да се наше владике и свештеници држе и утврђую у вѣри своіой изъ едины црквены кнѣига, зато е гледала, како ѣе іймъ и кнѣиге црквене умалити, и тимъ начиномъ и то средство изъ шака колико толико и нѣима и народу избити. Кадъ су Србљи овамо съ патріархомъ прешли, онда су они и печатню овамо са собомъ пренели, али овдѣ се они съ почетка нису могли бавити око печатаня кнѣига, еръ су морали воевати противъ Турака, и о томе се понайвише бринути, како ѣе непріятеля свога и царевогъ надвладати. А кадъ су тай кривавый посао свршили, онда су ій забуниле друге неволѣ, кое су ій одъ стране политике дворске почеле нападати. И тако ни они сами нису могли съ почетка мыслити, одъ колике бы іймъ користи печатня та была, особито у печатаню црквены кнѣига; а ни дворска политика веѣъ нѣе іймъ допустила служити се после своіомъ печатнѣомъ, коя е тако запуштена и пропала. Докъ съ почетка нису имали у свакомъ своемъ мѣсту цркій, дотле су се послуживали са минейски писанямъ еванѣліяма, апостолима, октоицима, и минеима, и калуѣери су могли толико написати ти кнѣига, колико іймъ е и за намастире, и за неколико присаюжены црквій нужно было. Но кадъ се цркве умноже, и кадъ веѣъ калуѣери, кои су се понайвише око тогъ посла бавили, нису были кадри за сваку цркву доволно кнѣига написати, он-

да су морали изъ Русіе нуждне за цркву кнѣиге набавляти, ерѣ ѿмъ политика дворска ніе допустила овдѣ збогъ цѣли свое кнѣига печатати. Овымъ су начиномъ православни Србљи довольно кнѣига за свое цркве накуповати могли, ерѣ те кнѣиге изъ Русіе нису тако быле скуне, као што бы быле скуне, да су се овдѣ печатале. Видѣћи политика дворска, да се и ту преварила у рачуну, гдѣ е допустила Србима куповати изъ Русіе црквене кнѣиге, забрани ѿмъ те изъ Русіе доносити; али да ова забрана нѣна непадне никоме у очи, заведе се у Бечу печатня подъ нѣнымъ надгледанѣмъ, коя ће тобоже Србљима кнѣиге печатати, и коя е после универзитету Будимскомъ предана. — Она е добро знала, да ће оне кнѣиге црквене, коє бы се овдѣ печатале, много скуплѣ доћи, него ли што су долазиле изъ Русіе и да ће тако сиромашне наше цркве и покрай ове печатнѣ оскудицу у кнѣигама трпити. А то се слагало съ нѣномъ намѣромъ; ерѣ чимъ манѣ кнѣига буде по црквама, тимъ ће слаби постати свештеници наши у вѣри, и тимъ ће ѿ лакше быти у Римску цркву премамити. Него су наши свештеници и овдѣ знали политици дворской доскочити; ерѣ су коє преписиваюћи себи нужне стихире по корицама, коє служећи се са обштанма, знали вѣшто подпуњавати ту оскудицу.

Али ніе она само на цркву и на оне, кои у цркви служе бацила, свое мреже, него ѿ в свуда по политичкомъ животу и на народъ нашъ поразанила. Она е пазила на народъ нашъ, какавъ е у цркви, какавъ е у грађанскомъ своемъ животу, и какавъ е у воєномъ; и по томе се после уловлѣню равнала. Народъ е нашъ најачій быо у црквеномъ своемъ животу. Нѣгово е постоянство у вѣри было као најача наменита стѣна, о кою су се стотинама гвоздены бродова дворске политике поразбія-

ло. Онъ нѣ свою побожность показивао трчкаранѣмъ свакиданѣмъ у цркву, нити броснѣмъ колико є оченаша на дань читао, него є є изражавао у подизаню и крашеню црквѣй, и кула, у славльню храмова, и крстногъ свога имена, и у другимъ црквенимъ обичаима. И чимъ є већу цркву и већу кулу быо кадаръ сазидати, чимъ в цркву изнутра а кулу споля лѣпше могао украсити, тимъ є већма иззадоволью чувство побожности свое; и колико бы пута на ове свѣдоке свое вѣре и любви къ Богу погледао, толико бы пута понешто снаге и ячине увѣкъ додао постоянству своему у вѣри и приврженности къ своіой цркви. — Политика є добро знала за овай побожный значай народа Србскогъ и зато є гледала, да му свакомъ приликомъ стане на путъ, да неможе тимъ начиномъ ячати у постоянству своему. Испрва є забранѣвала на више мѣста цркве зидати. Али она то нѣ сама непосредственно чинила, него є по варошима преко магистрата, по селима преко спаія и компаніе управителя те свое потайне наредбе извршивала, и тако є често година и година протекло, докъ су Србльи допуштенѣ само добили, да могу овдѣ, или ондѣ, о своемъ роженомъ трошку себи цркву сазидати и украсити. А после, кадъ є народъ стеноући подъ многимъ спанскимъ и државнимъ теретима, постао оскудни у новцу, кои бы на свое народне задужбине могао окренути, допуштенѣ се давало само подъ тымъ уговоромъ, ако є община могла найпре показати толико новаца готовы, колико є требало за намѣрено зиданѣ цркве. А она є съ друге стране оными, кои су, као уніяти, покрай православнога народа нашегъ живили, о своемъ трошку, кои є она опеть съ леѣа нашегъ народа скинула, подизала великолѣпне цркве и куле, и ове найлѣпше и съ поля и изъ нутра украшававала. Она є то зато чинила, да народъ србскій, кадъ сравни свеколике свое те-

гобе и терете у зиданю црквѣй са много лакшимъ станѣмъ уніята, приволи се на унію, гдѣ га чека готова црква, коє в за сиротиню велико олакшанѣ. Али є народъ Србскій све неволь, и препоне у зиданю црквѣй юначки увѣкѣ надячао и нѣгове православне цркве, коє є онъ по варошима, по селима и намастирима изподизао, нису се само надметале са политичнимъ уніятскимъ и римскимъ црквама, него су їй понайвише и красотомъ изнутра и лѣпотомъ съ поля далеко надвисиле и надлѣпшале; єрѣ народне є наше цркве подигла чиста побожностъ и искрена любовъ; а политичне є ледено чувство безчовечности лукавомъ рукомъ наслагало. Овоє є средствомъ придала политика и друго, одъ кога се болѣмъ напредку надала. Србски православни епископи нису имали добара, као што су имали римски; нити су имали одъ државе помоћи, као што су имали уніятски; него су живили одъ милостинѣ народне. Она употреби и ту прилику, и на народъ нашъ баца, да мора своє епископе, и свештенике издржати: то є она заповѣдала подъ видомъ прїятельства, као да жели, да и наши епископи и свештеници могу онако живити, као што нѣово званіє са собомъ доноси, а међутимъ права їой є намѣра была, да народъ омрзне на своє поглаваре и старешине црквене тога ради, што їй у сиротинѣ своїой мора платити. А да лакше превари народъ на унію, одреди да се уніятски бискупы и нѣовы викары и сви свештеницы уніятски изъ фонда, заведевога на користъ уніє, плаћаю; и запрети, да се нитко одъ уніятскога свештенства неусуди штогодъ искати или примити одъ свога народа у име штоле, єрѣ ће такавъ, кои то учини, изгубити званіє свое. Ово є зато чинила, да народъ нашъ, видећи како уніяти ништа неплаћаю своимъ бискупима и свештеницима, зажели и самъ на унію прећи, и тимъ начивомъ ослободити се одъ издржаваня свои црквены поглавара и свештеника.

Али е нашъ народъ свое свештенике, кои се нису држали на велико, као што су се држали политичи свештеници, лако издржавао, и давао ѿмъ одъ свега онога, што заради, и стече, свакомъ приликомъ по нешто драговољно, и радовао се, ако е могао своје духовномъ отцу и више учинити, него што е лукава политика съ рђавомъ намъромъ одредила. И тимъ е начиномъ опетъ народъ нашъ политици доскочио. Народъ е нашъ те терете могао лако сносити, еръ е по привилегіама своима было слободанъ одъ десетка. Ова е слобода была побрай православнога само народа; а римскій и унијатскій народъ давао е десетакъ. Ово е унијатеню яко сметало, еръ онај, кои бы се поуніатию, спадао е подъ десетакъ, као и други унијати, а то се ніе никоме миљило. А десетакъ кодъ унијата укинути ние ишло у рачунъ политици, која е о томъ радила, да и нашъ народъ подвргне подъ тай тереть. Зато е најпре изишла одъ политике наредба, да се на то пази, да станъ онога, кои пређе на унию, непостане лоше него што му е было, докъ е было у православној својой вѣри, него да му постане боль, како ће се тимъ начиномъ моћи и другій на той удици лакше уловити. А кадъ после види, да то слабо води напредку, онда 1751. потайно нареди да се држи една комисія, особито у Банату, гдѣ ѿмъ е као најболъ ишло за рукомъ, наше вѣре свештенике съ дукатима и подмыћиванъмъ на свою страну добіати, у којой ће се развидити, како стое унијати, и православни. На ову комисію позову се и наше све общине, да пошло свое депутирце. Общине наше то учине; али на несрећу свою. Еръ кадъ се скупи комисія, онда начини еданъ протоколь, у коме е написано было, да су сви православни ондашњи жители примили унию; и на тай су се протоколь морали сви депутирци подписати. Кога нису могли наговорити, да се подпише, тога

су новцемъ подплатили, а ако кога нису могли ни рѣчма ни новцемъ приволѣти, тога су или претнѣомъ или батинама натерали, да се подпише. Кадъ се овако безбожнѣмъ начинѣмъ сврши та комисія, онда се яви политици одъ стране бискупа Форгача, нѣговогъ каптола, и бихарске вармеѣе, да у цѣлой великоварадской дѣцези, и бихарской вармеѣи нема више православнаго народа, дакле нема више никога, ко бы было слободанъ одъ десетка. Обштине наше, коє су своє депутирце на споменуту комисію послале быле, добро знаюћи, да оне нѣма нису никаква пуномоћія дале, да се они могу у име нѣино и на што друго подписаги, а камоли на богомрзкѣй гадежъ, као што є уніа, почеле су противъ тога безчовечногъ поступаня тужити се кодъ вармеѣе; али ова їмъ недаде ништа за право. Ово їмъ повода даде, да оправе неколицину одабраны свои людѣи у Пожунъ, и у Бечъ, да потраже ондѣ лѣка противъ ове неправде. Ови отиду, кудъ су послани, и потуже се, али кадъ се врате кући, многе батине приме, и буду растерани коекудъ одъ свои кућа, и породица, ако су и довели са собомъ одъ конзиліума некакву тобожъ заповѣсть, да їй несме нитко тога ради дирати. Међутѣмъ ово да повода Римлянима, да оне све свештенике наше, кои нису хтѣли признати, да су поунїаѣени, растераю изъ дѣцезе, наводећи за узрокъ, као да они буне народъ, да неда десетка, — а десетакъ су съ найвећомъ строгости купили. — У ово време спада и оно, што самъ већъ напоменуо, да нису дали нашемъ епископу визитаціє правити. — Али народъ є православный и ту превару нечувене нигдѣ подъ небомъ погане комисіе одъ себе одбіо, и подъ бездушнимъ мукама, коє му є политика задавала, опетъ зато остао тврдъ и постоянь у православної своїой вѣри и цркви.

Видеши дворска политика, да овимъ начиномъ, неможе да забуни народъ нашъ у свѣсти свога православія, почне употреблявати и друга средства, коя су морално крѣпила народъ у постоянству томе. А та су средства была светкованъ светаца по нашемъ календару, славльнѣ храмова црквени по намастирима, и обштинама, славльнѣ крстнога имена, и поштиванъ источны икона по кућама, и други црквени побожни обичаеви, кои су чували народну свѣсть, да се непоремети. На народномъ сабору Србскомъ, кои в г. 1769. државъ, радила е политика дворска о томе, да се брой заповѣдны наши светаца умали, и некако съ великомъ натегомъ и невольомъ изрекне се ту, да синодъ разрѣши народъ одъ светкованя гдѣкой маньи светаца, и да се у Курцбековой печати изда такавъ календаръ, у коме ће быти особитымъ знакомъ побилѣжени само они светци, кои се светкую; а други, кое ће синодъ разрѣшити, да немаю никаква знака. И доиста одма слѣдуюће 1770. г. изиће уговореный календаръ. Али календаръ тай, ніе ни найманъ угодіо лукавой политици, ерь у ньму е было 14 Србски светаца побилѣжено, као заповѣдны, и неколико іошъ Руски, а изоставльни су были гдѣкой Грчки светци. Ово даде повода политици, да устане противъ тога календара, наводеши, да е опасно такавъ као бояги измѣнльнѣ календаръ издавати, кои се неслаже са онымъ календаромъ, кои е привилегіама одобренъ и потврѣенъ; а тимъ е дала народу нашемъ мирисати, да се такавъ календаръ привилегіама непотврѣуе, дакле да се може како укинути, и новый увести на мѣсто ньгово. А да се небы народъ тога ради побуніо, у писму своме, кое е митрополиту Георгіевићу, и у другомъ, кое е по смрти овога администрату митрополіе Путнику г. 1773. писала, забашуруе ту свою сакривену намѣру, ерь явно у ньима говори, да она и не-

мысли на то ићи, да се календаръ старый укине, него само то не може одобрити, што се тимъ начиномъ брой светаца ніе умаліо, као што е на сабору изречено, него се іошъ већма умножіо, а то иде на штету сиротинѣ, којой се тако одузимаю послени даня, у којима бы могла себи и другоме што зарадити. Међутимъ она е и овдѣ, као и свадѣ, едно говорила, а друго мыслила. Говорила е о малой користи, а мыслила на велику штету народа. Ђрѣ кадъ е спазила, да Србљи све свое светце светкую, а покрай овы іошъ неке и Руске; таки е увртила себи у главу, да ће тимъ начиномъ Србљи споминюћи више пута преко године свете кралѣве и деспоте свое, задржати свѣсть свое славне прошлости, изъ кое се обично рађа желя къ равной будућности; а споминюћи Руске светце неће заборавити на свезу сродства свога са Русима, него ће ова тако одъ дана на данъ све яча и яча бивати; а то ніе ни найманѣ одговарало намѣри нѣной, коя е са укиданѣмъ светаца наравно на то нишанила, да се Србљи навикну подносити, да се одъ нѣіове светинѣ мало по мало одкида, и да се тимъ цѣна светинѣ нѣіове побіе тако, да е могу ласно, и безъ сваке буне, своимъ временомъ оставити. — Србљи сѣћаюћи се добро, да е политика све оно, што е на утѣху нѣіову навела, зато навела, што іой е пчела за клобукомъ, а притомъ видећи по тайну нѣіну намѣру, одупирали су се дуго протівъ нѣ, не толико тога ради, што бы желили имати манѣ тежетника, да могу у беспослицы време проводитьи, колико тога ради, што су желили, да іймъ нитко у оно, што е нѣіма свето, недира, а особито у нѣіове свете кралѣве и деспоте, съ којима е слава народне нѣіове прошлости скопчана была. Али немогући навальваню нѣіномъ одолѣти, на послѣдку морадоще пристати на то, да одъ своіу свои народны светаца едногъ св. Савву, као патрона

свога, задрже, а одъ Руски ни еднога несветкую. — Но Србскомъ е народу у срцу остало оно, што е политика изъ календара избрисала. —

О славльню храмова напоменула е политика нешто мало и у писму, г. 1773. администрату митрополіе Путнику писаномъ, доказуюћи, како е шкодљиво вредноћи народа то, што се на неке светце по намастирима, по епископскимъ црквама, и по гдѣкоимъ варошима и селима скупля и дангуби. Она ніе имала доиста предъ очима дангубу народа нашегъ, кадъ е то говорила, него е добро знала, да свакій такавъ скупъ народа оживљава и утврђуе у нѣму свѣсть православія, и понавля чувство народне туге за изгубльномъ славомъ народномъ, а то іой е отежчавало извршиванъ намѣренїе. Сръ на такимъ скупштинама ніе само слушао народъ у цркви у пояню и читаню славу свои светителя; него е покрай тога научіо памтити и народну славу свою, слушаюћи одъ сѣпаца славна дѣла народне прошлости свое. И колико се подкрѣпляо у цркви у православној вѣри своіой и христіанској добродѣтели, прилажући одъ сиротинѣ свое на цркве и оне задужбине, у којима се онъ састаю; толико се већма утврђивао у свѣсти свое народне прошлости, даваюћи милостинѣ клястима и сѣпима, кои су му иззадовольили срце, пѣваюћи гдѣла дѣла нїювы незаборављены предака. —

То е яко сметало политици у намѣри нѣной, и за то е управо и укинула све Србске светце, о којима су се Србљи понайвише тако скупляли, мыслећи, да ће и те скупштине престати, кадъ забрани светковати народне светинѣ. А кадъ е видила, да се народъ преко свега тога опеть о своимъ светцима скупля, онда е наредила, да се на те дане предузимаю државни и спаински послови, и

да државне и спавске власти нашъ народъ о такимъ укинутимъ светцима изтеруоу на те послове. Народъ нѣ хтѣо съ почетка те заповѣсти слушати, и зато су многи тога ради немилице бѣени и душмански злоставлѣни были, докъ се нису на послѣдку силомъ натерани приволѣли, на таке послове о своимъ светцима излазити. Али опетъ зато нѣ иѣ толико на посао излазило, колико иѣ на славу храма црквеногъ долазило, съ кое кадъ се врате своимъ кућама, приповѣде и оныма, кои су на послу были, или кодъ куће остали, све, шта су видели, чули у цркви одъ калуђера и свештеника, и на полю одъ народны пѣвача. И такимъ е начиномъ свака слава црквена подпальивала у народнимъ прсима огань новогъ побожногъ народногъ живота. На послѣдку до тога е дошла политика, да е у онимъ мѣстима, гдѣ е већу власть могла употреблявати, као што е граница милитарска, наредбу учинила, да една обштина ни свое цркве храмъ нѣ смѣла безъ нѣногъ дозволѣня славити; а кадъ е славу допустила, наредила е одъ свое стране чуваре мира, кои ће пазити токорсе на то, да се небы каква зла међу людма догодила, а у право су на то пазили, да се небы у такомъ друштву што говорило о нашой прошлости, и будућности; а осимъ овакога доброга разговора могли су се другачіе сви покрвити, и поубіяти, то нити е было противно одређенымъ чуварима мира, нити оныма, кои су иѣ одредили; ерь то е было таманъ посао за нѣіове намѣре. Али е народъ нашъ, преко свію ти неволя, одржао све до данасъ тай свой побожный обичай, кои му е одъ толике користи было у найнепольнімъ нѣговимъ околностима, да се не може исплатити. Што е была слава храмова црквены у већемъ, то е было славлѣнѣ крстнога имена у манѣмъ. На слави крстнога имена скупляли су се сви сродници едне породице, пріятельи, и другови,

и ту су се у друштву разговарали, пѣвали юначке пѣсме, и опоминали се свои праотаца. — Политика е добро знала, да и ови састанци подранюю снагу постојанства у вѣри, и зато е морала и противъ ти састанака радити; али ту не могла поступати, као у другимъ случаевима, ерѣ е то обичай кућевный; него е препоручивала свештенству, да народъ савѣтуе, да петроши на славльнѣ крстинога имена; а сама е одъ свое стране толико радила, да е башъ тай данъ, кадъ е тко свое свето славити науміо, терала истога на јавне послове, претећи му боемъ и другимъ каштигама, ако на посао неизиђе, неспоминюћи ништа о томе, да ли забранюе или допушта славити крстно име. — И у томъ е толико усцѣла, да е народъ нашъ на више мѣста сасвимъ изоставіо ову домаћу славу своју. —

Иконе су такође быле едно средство, коимъ се народъ одржао у своіой православној вѣри. Докъ е народъ быо подъ Турскомъ власти, дотле е добывао иконе свое одъ калуђера, кои су кадъ и кадъ сами знали моловати, а већомъ страномъ доносили су ѿ ѿ Свете Горе, и изъ Ђрусалима, куда су често одлазили, на поклонѣнѣ, и сами они, и други Христіјани съ ѿ ѿ. И кодъ куће е было самоуки молера, кои су са Светогорски, и Ђрусалимски икона скидали нове иконе. После тога, кадъ већина народа придружи се Аустрійскомъ царству, онда су ѿ ѿ иконе заедно са кнѣигама долазиле изъ Русіе у толикој множини, да е и најсиромашніа кућа имала, осимъ иконе свога крстинога имена, по неколико іошъ и други икона. Ове су све иконе имале на себи типъ источногъ црквенногъ вкуса. И народъ се тако навикао томъ источномъ вкусу, да е онъ и цркве свое, и куће свое по иконама знао разликовати одъ други црквѣ и кућа. Али ово е разликоваѣ икона повукло зидъ

између народа нашегъ и Римскогъ, преко кога нѣ могла политика тако лако нашъ народъ превући у Римску цркву. Садъ е нъой требало и тай зидъ срушити. А да може то учинити, забрани иконе изъ Русіе доносити, а самсукимъ молерима нашимъ нѣ допустила у свое академіе явне ићи учити се, како тако народъ нашъ, неимаюћи свои народны молера, неће имати ни свои икона; него ће морати куповати по западнѣмъ вкусу моловане иконе, и такимъ начиномъ одучити се одъ разликованя икона, кое га е досадъ удалявало одъ Римске цркве. Ту народъ нѣ знао шта радити, него се држао свои самоуки молера, али овы се толико налазило у народу, да су едва кадри были и цркве, кое е народъ одъ дана на данъ умножавао, своимъ посломъ сматати. И тако е испало политици за рукомъ, до тога дотерати, да већъ садъ на више мѣста по нашимъ кућама видити е на стаклу молованы по западнѣмъ вкусу, само са Грчкимъ надписомъ, икона.

Што се тиче други побожны обичаева, много бы было, све оно рећати, што е политика противъ нѣи чинила. Доста е то, да е народу нашемъ забранъивала литѣ носити, као што е у Хрватској до скоро было; а гдѣ иймъ е допушћено было, ту се народъ Римске цркве, наученъ одъ свои поглавара, преко кои е политика свое мѣре извршивала, каменѣмъ бацао на нѣи, ругаюћи иймъ се и безобразнимъ своимъ поступцима саблазняваюћи ий свакояко у нѣіовой побожности, како ће се народъ тако одучити одъ тога, што га цркви лѣговой веже. Забранъивано иймъ е было на Римске светце радити и свое послове, како ће се народу додіати свакогъ светца двапутъ светковати нераденѣмъ, и како ће на послѣдну пристати на то, да светкуе само онай данъ, кадъ му и онако нѣ допушћено радити. Забранъивано иймъ е было изъ тогъ истогъ узрока зво-

нити на Римскій великій петакъ, као што е и до данасъ у Хрватској. Забранјивано њимъ е било са-
стояти се на каквомъ светомъ мѣсту, као што е у
Бараньи гробъ светогъ Стевана Штиљяновића, и на
водицама; — а то е све чинѣно изъ споменуты
већ толико пута узрока. На послѣдку наишла е
и на то, да су и школе наше, кое е народъ заводити
почео, тако съ црквомъ свезане, да свако дѣ-
те, кое иде у школу, изнесе изъ њѣ одячану свѣсть
своє православно вѣре, и цркве. Зато е тражила
начинъ, како ће школу оддѣлити одъ цркве, и та-
ко е удесити на свою руку, да њѣ она у намѣри
њѣной ништа не смета, него да е њѣ и подпома-
же. И то е бую узрокъ, што е управљанъ и над-
зираванъ школа наши одузето одъ духовны ли-
ца и предано свѣтскимъ людма, еръ е знала, да
ће тако найпре позавађати поглаваре црквене са
свѣтскимъ поглаварима школскимъ, а тимъ ће се
поводомъ после позавађати и учители са свеште-
ницима, а овај ће примѣръ свађаня уселити и у
дѣцу мржню на свештенике и на цркву, и тако
кадъ раздвои школу съ црквомъ, раздвоиће сво-
имъ временомъ и цѣло народъ са православномъ вѣ-
ромъ њѣговомъ. Коликій е у томъ напредакъ учи-
нила, видимо изъ послѣдњи догађая, гдѣ е већ у
станю была наредити, да се црквене књиге изъ на-
ши школа истисну, и друге, кое она дає, уведу, и
да се туђа писмена и туђи езици у нашимъ шко-
лама нашој дѣци предаю. —

Изъ ово неколико околностій, а има њѣ тако-
вы њѣ стотинама неспоменуты, сватко може ви-
дети, како е лукава политика свакоякимъ начиномъ
настоявала, да нашъ Србскій народъ неостане у
црквеномъ и побожномъ своемъ животу онакавъ,
какавъ е овамо дошао, него да постане такавъ, да
га она може лакше изъ вѣре извести и тымъ на-

чиномъ удалити га одъ свое народне политичне самосталности.

Али речена политика нѣ употребила само споменута средства, коя су моралномъ своіомъ снагомъ подржавала народъ у своіой вѣри, и цркви; него се пружила и на она средства, коя матеріалномъ своіомъ силомъ обараю постојанство народа у вѣри. Кадъ е увребала, какавъ е нашъ народъ у грађанскомъ свомъ животу, онда га е узастопце пратила и овдѣ, да га превари гдѣ годъ може, и на свою руку задобіе. Народъ е нашъ по источномъ своме значаю много држао на богатство, и спољашню свою сѣйность, тако, да се онай држао за најсренстніегъ, кои е највише блага имао, и најлѣпше могао предъ свѣтомъ сіяти. Тай истый значай народа, по несрећи нѣговой, затече и овдѣ у овимъ земляма, ерѣ великаши и аристократи угарски држали су управо себе само за народъ, а оно друго спадало е у редъ сиротинѣ, рае, — кою е Богъ осудио на то, да терете вуче, аристократима служи, и нѣову кесу пуни. Садъ се и у Србскимъ богатырима роди желя у редъ великаша ступити, и они све свое богатство, ков су са собомъ пренели, и кое су и овдѣ, ков воююћи, ков тргуюћи, стекли, оброте на купованѣ спайнски добара. Политика допусти нашимъ болярима та добра покуповати, али после изда заповѣсть ондѣ, гдѣ е имала на чему ту заповѣсть основати, као у Славоніи и Хрватской, да нитко другій неможе спайнска добра уживати, него онай, кои е у Римской цркви; дакле сви они, кои нису у Римской цркви, а така добра имаю, или мораю у Римску цркву прећи, или ће добра своя изгубити. Многи, кои су волѣли цркву него добра, морали су се растати са добромъ своимъ, а многи други, кои нису могли прегорети свои добара, са сузама, и највећомъ жалости ра-

стали су се са својомъ народномъ црквомъ, и пристаја су узъ туђу цркву Латинску, која нѣмовомъ духу и срцу Србскомъ нѣ могла ни найманъ угодити. Томъ су приликомъ многе славне Србске породице, као Пеячевића, Янковића, Михайловића, Марковића, Бубановића, и многе друге народу Србскомъ одузете. А на онимъ мѣстима, гдѣ нѣ имала на чему таку заповѣсть основати, наредила є, да се наши великаши народни премаме у Римску цркву званіяма, чести и титулама, као што є в. пр. една грана Накине породице титуломъ грофа премамљена. Ово є быо великій ударъ за народъ нашъ, у она аристократичка времена, еръ такимъ є начиномъ много богатства са аристократима своима народъ нашъ изгубіо. Народъ, кои нѣ имао онда яки аристократа, могао се сматрати као сироче, кое мора бити задовољно са онимъ, шта му тко удѣли; а самъ нѣ могао ни съ кимъ подухватити се за свое добро, неимаюћи у својој средини таки людій, кои предъ власти, и предъ другимъ народомъ могу свою и народа свога важность и достоянство показати, и одржати. — То є политика зато чинила, да се народъ простый, кои се у свему, особито у она времена, угледао на свое великаше, и боляре, и овомъ приликомъ угледа на свое великаше, и да и самъ за нѣима пође. — Али є народъ знао добро ту политику, и у мѣсто да се поведе за своимъ приморанимъ великашима у Римску цркву, остане са своимъ архіереима и свештеницима вѣранъ својој православној вѣри и цркви, жалећи за толикимъ славнимъ своимъ породицама, и надаюћи се, да ће доћи време, кадъ ће се све те породице къ нѣму слободно моћи вратити. Садъ се народъ морао стањити у трговачкомъ и майсторскомъ реду, ма да є и толико добра стекао, да бы могао купити сѣйность ону споляшню, коя є народу у ондашњимъ околностима врло нужна

была, ерѣ се бою да онако непрође, као што су већѣ многе такѣ [сѣйне] породице прѣшле. Но политика е и по овомѣ станю замке свое понамѣшта-ла. Ако е нашѣ Србљинѣ у припознаний редѣ трговачкѣй, или майсторскѣй ступити хтѣо, особито на онимѣ мѣстима, гдѣ су трговци и майстори были понайвише Римске цркве, то су му стотинама прецоне на путѣ метане, а Римлянима е было путѣ отворенѣ, и лакѣ; а то зато, да знаюћи то напредѣ онай, кои жели у тай редѣ ступити, уплаши се и у Римску цркву пређе. Ако ли се онай, кои ступа у редѣ нѣювѣ, самѣ нѣ дао ни преварити, ни заплаштити, онда су га нудили съ трговачкомѣ или майсторскомѣ Римске цркве дѣвойкомѣ, покрай кое му е валяло одѣ себе писмено дати, да ће сву свою дѣцу дати воспитати у Римскомѣ закону, па ако е кои тако уловлѣнѣ, и онда му е посао врло лако ишао за рукомѣ; а онога напротивѣ, кои се тымѣ начиномѣ нѣ дао на странпутицу навести, стало е много муке, и много трошка и трговачкогѣ и майсторскогѣ реда одличѣ. Наши трговаца, майстора и землѣдѣлаца дѣци нису само школе слободны наука были затворене, него су ѣймѣ были затворене и трговачке и майсторске школе, наипосле затворене су ѣймѣ были и веће трговачке и майсторске куће, у kojima бы се болѣ могли, неголи кодѣ куће, научити трговини и занату своме. Овымѣ начиномѣ мыслила е политика, да ће и сами родители, кадѣ осѣте, да ѣймѣ дѣца имаю дара, и желѣ за науке, или за трговину, или за занатѣ, уклонити ту препону съ пута, и дѣцу свою Римской цркви предати, само да ѣймѣ дарови нѣюви неостану закопани, и желѣ неиспућна. Али народѣ е нашѣ волю, да му дѣца никада школе невиде, и да онако воде трговину, као што кодѣ куће науке и онако раде занатѣ, као што га кодѣ Србски майстора радити науче: него ли да ѣй изѣ право-

славне свое и свои протаца вѣре и цркве покре-
не. Шта ћемо више говорити, кадъ е и до тога
долазило, да Србљима нѣ допустила ни куће ку-
пити ни живити у гдѣкоимъ варошима, (као што е
было у Печую у Бараньи до скоро) другачѣ, него
тако, ако приме Римску цркву и вѣру!

Кадъ увиди политика, да јој е и на овомъ пу-
ту лоша срећа, онда отвори школе и нашегъ на-
рода дѣци, али подъ онымъ уговоромъ као што
самъ већъ напредъ споменуо. Овдѣ јошъ само то
имамъ додати, да ни еданъ нашъ младичъ, ма да е
покрај најболѣга свога дара, и владаня, и најси-
ромашниъ быо, никакве штипендиѣ, буди одъ држа-
жаве, за добре сиромашне ђаке заведене, буди одъ
другогъ кога на то остављене, нѣ могао добити
зато, што е православанъ. И да е скапавао одъ
глади и сиротиниъ, они бы га пустили да скапа, ако
неће прећи у Римску цркву. — Али смо мы по
школама сиротовали, и у сиротиниъ нашој опетъ
остали вѣрни народной нашој цркви. А наши архі-
ереи и други боляри, гдѣ су могли ученике пома-
гати, помагали су и њіове, као и наше, ков свѣ-
дочи и карловачко благодѣянско заведеніе, у коме
се ране безъ разлике вѣре добри и сиромашни ђаци.
Какво насъ чувство задовольства мора обузети ов-
дѣ, кадъ ову нашу благородну добродѣтель хри-
стіанску сравнимо са ономъ подломъ зависти не-
христіанскогъ духа Римскогъ; а особито кадъ јошъ
погледамо у каквимъ се обстоятелствима та наша
добродѣтель према њима показивала, онда морамо
съ поносомъ некимъ у срцу нашемъ осѣтити, да
смо и у највећој понижености нашој знали бити
и велики, и у највећимъ неволяма нашимъ знали
бити благородни!!

Јошъ намъ остае, да видимо, како е политика
поступала са народомъ нашимъ у милитарскомъ

станю. — Народъ е нашъ дошао овамо, да оружѣ узме и да воюе противъ Турака, и свакогъ другогъ царевогъ и нѣовогъ непријателя; и да и онда остане подъ оружѣмъ, кадъ ратове сврши. Народъ е дакле нашъ као милитарскій народъ дошао. Политици е то съ почетка по вољи было; ерѣ е памтила, одъ колике су іой користи были наши предци особито у Хрватској, кадъ е требало подъ Фердинандомъ I. Запольну силу сломити, и кадъ е требало Фердинанда II. одъ бунтовника сачувати. Али после, кадъ е Турска сила на мањакъ стерана, онда іой се већъ войничкій духъ нашъ нѣе више допадао, ерѣ е тай духъ кадаръ быо народъ задржати у оној снази, која е могла одбити одъ себе свако нѣво нападанѣ. — Требало е дакле народъ нашъ у толико обезоружати, да іой у намѣрама нѣнима неможе сметати. Найпре и найпре старала се она, да народъ нашъ поцѣпа у томе, да нема едногъ и еднакогъ господара, како ће іой после лакше бити савладати га, и изъ вѣре извести, а то е већъ онда учинѣно, кадъ су дѣла наша предана дворскимъ дикастеріјама. Томъ приликомъ добіе политика повода, да многій нашъ народъ обезоружа; ерѣ сви они, кои су по Срему, Бачкој и по Банату живили, и оружѣ носили, подвргну се садъ подъ вармеће, гдѣ їмъ забранѣно буде оружѣ носити; него су морали солдате у регуларну царску войску, као и други немилитарци, давати. Ово е народу нашемъ противно было, ерѣ е видіо да политика дворска неради то зато, што іой нетребаю више наоружане Србске руке, него ради зато, да га може лакше поуніятити и поримчити, а тимъ начиномъ и одузети му народность нѣгову и политичну самосталность. Зато су многе породице, видећи, да су їмъ съ єдне стране оружѣ отели, а съ друге опетъ насилнымъ уніаћенѣмъ на њѣ навалили, волѣле томъ приликомъ сва своя добра по Срему,

Бачкой и Банату оставити, и у Русію се изселити, него ли на ту наредбу политике пристати; а други, кои остану, оставе съ жалашћу оружѣ, и покоре се кои вармеѣма, кои диштриктскимъ, кои варошкимъ магистратима, завидѣши оной своіой браћи, коя су као граничари оружѣ свое задржали, и съ нѣиме се одъ нѣи поносили. Политика се овдѣ не преварила у рачуну, ерѣ в тимъ начиномъ отуѣяла браћу одъ браће тако, да іой в садъ већъ лакше было едногъ безъ другогъ свладати, — и особито лакше іой в было садъ противъ оны, кои нису были подъ оружѣмъ, радити. То намъ показуе и исторія уніаѣеня; ерѣ в ово лакше іой ишло за рукомъ у паоріи, него ли у милитаріи, и кадъ в годъ предузимала уніаѣенѣ, увѣкъ в у паоріи починала, ерѣ на оружаный нашъ милитарскій народъ не іошѣ смѣла тако явно съ тимъ насртати. Него в она и у милитаріи свой посао радила, само другимъ начиномъ. Она в знала, да ће народъ нашъ остати якъ, ако узима све свое капетане, обрштаре, и генерале. Зато в она на ова званія намѣштала туѣ люде, кои ни езика Србска незнаю, а камо ли да познаю духъ народа, а одъ наши само су они могли доћи до обрштара и генерала, кои су се тако показивали, као да іймъ среѣа народа нашега ни найманѣ не лежи на срдцу; или кои су узимали за жене свои Римкинь и сву свою дѣцу предали Римской цркви. — Но в покрай тога в опетъ наши выши официра тако мало было, да смо могли држати као да ій и немамо; ерѣ кадъ в требало по юнаштву и заслугама наши людій да имамо двадесетъ генерала, и толико наши обрштара, онда су се едва двоица или троица появила у цѣлой армади царской; па и ови ако су се показали да су сынови нашегъ народа, были су одма у пензію поставлѣни, гдѣ ништа за свой народъ нису могли радити, живеѣи одъ нѣіове пензіе, и боѣи се да іймъ се ова не укине.

А да се може политика у својој неправди изговарати, као да се зато наши непостављају на та виша званія, што нису способни, одузме њимъ и начинъ, да се не могу за та званія приуговорити. Ерѣ у оне више милитарске школе, гдѣ бы се могли Србљи довољно спремити за така званія, Србљѣ нѣ другачіе примала, него тако, ако су у Римску цркву прешли, а изговоръ е наводила тај, да е тако уредіо онај, кои е те школе завео, да се само Римске цркве дѣца у њи примају, као што е и до данасъ Найштадска милитарска академія и друге, које су намъ већ толико синова наши до данасъ поримчили. Те су школе понавше заводиле крунисане главе, које су добро знале, да у њиной држави живи многочисленый юначкій, милитарскій Србскій народъ, и да бы требало и томе народу, кои њимъ е највѣрнїи, средства изображаваня дати у руке тако исто, као и другима; али политика е то тако уредити дала, да лакше може на њму своје намѣре извршити. А кодъ простогъ милитарца тако е исто поступала; ерѣ и њму нѣ дала кодъ куће свои школа, него му е наметнула Нѣмачке школе, у којима дѣца нису имала ништа, по чему бы се познала да су Србскога народа синови, као што е у Хрватској до скоро было. У еднѣй Петроварадинској регименти, која спада у архидіецезу Србску, отеле су се покрај Нѣмачки школа и наше Србске, али и оне су увѣкъ, а особито у послѣднѣя ова времена подъ обрштаромъ Растићемъ, силно нападане; и да се нѣ архіепископъ свойски одупрео противъ тога нападаня, до тога бы было дошло, да већ до сада ни у њима не бы имали наши Србски слова, ни црквены књига. Политика е наводила тај узрокъ, да е тешко народу куповати за дѣцу своју скупе црквене књиге Псалтирь и Часловаць; и у мѣсто да спусти цѣну Псалтира и Часловца, коју е она подигла, изве-

де то, да те књиге треба изъ наши школа избацити. А Латинска писмена треба прамити у школу зато, еръ су све табле, које показую путь изъ еднога села у друго, Латинскимъ писменима писане; и у мѣсто тога да нареди, да се напишу те табле и Србскимъ писменима, изведе то, да се уведу Латинска писмена у наше православне Србске школе, како ће тако наше дѣте Србско јошъ у школи, научити своје заборављати, а туђемъ се навикавати.

Најпосле и по самимъ тавницама и вѣшалима ловила е народъ нашъ за свое намѣре. Она се не стыдила, и до тога невалјалства и беззаконности кадкадъ доћи, да и убице, резбойнике и свакојке злочинце нашегъ народа, ако су се ови привољли на Римску цркву, изъ тавница безъ и какве каштиге попушта, да и подъ самимъ вѣшалима осуђеныма на смртъ животъ опрости, ако су ови изрекли да примаю Римску вѣру. Али и наши су злочинци вољли по десетъ и двадесетъ година у тавницама трунути, и на вѣшалима животъ изгубити, него ли слободни са Римскомъ вѣромъ къ своима се вратити. И врло е редакъ случай быо, да су кога страшљивца у гаднимъ и неповољнимъ околностима нѣговимъ могли на свою руку преокренути, кои ако е то учинио, међу свое се више ни враћао не.

У томъ свомъ по цѣломъ животу народа разгранатомъ поступаню противъ наше народне политичне самосталности, не изгубила политика дворска испредъ очю јошъ одну врло важну околностъ, съ којомъ се мыслила у намѣрама своима подпомоћи. Она е видила, да су свое право народно име „Србинъ“ задржали само они Југославени, кои су остали у православној вѣри и цркви; а други, кои су оставили ову цркву, и пристали узъ Римску, оставили су съ црквомъ и име свое; а нова

їиць црква другога имена нїв дала, нити є могла дати, него то єдно, да су Кришћани; и тако су они остали безъ народнога свога имена. Ньима су после кое Србљи, кое и други издѣвали различита имена по нарѣчю, коимъ су говорили, или по земляма, у коима су живили. Они су се звали Шокци, Буњвци, Бошняци, Славонци, и другачіе; а кадъ се рекло Србљи, то се онда знало, да су то само они, кои су у православној вѣри и цркви остали. Политика є добро знала, да се Србскій народъ народнымъ своимъ именемъ веже за свою прошлостъ; и кадъ изгуби име свое народно, онда ће изгубити и исторію народну, а кадъ изгуби свою народну исторію, онда се већь одцѣпио одъ свое прошлости, и може га водити къ онакой будућности, каквой она хоће да га води. Ту є цѣль она докучила кодъ оны, кое є у Римску цркву іошъ пре уловила, ерѣ ньи нїв никаквымъ именемъ називала, него кадъ є о ньима што говорила, онда їй є називала пукомъ, кои Славонски или Хрватски, или Босански, или како другчїе говори. А да може съ ньима то исто учинити, чувала се увѣкъ, да насъ нашимъ народнымъ именемъ нигдѣ не назива. Іошъ сь почетка, кадъ є уговоре сь нама правила, да се подягнемо противъ Турака, у мѣсто тога, да насъ є назвала онымъ именемъ, као што мы себе кодъ куће зовемо, ни у єдној дипломи или одписима своима никадъ насъ нїє хтѣла звати „Србљяма“, него називада насъ є Илирима, Расціянима, Грцима; како ће насъ такимъ начиномъ помѣшати са онима, кое є већь на свою руку дотерала, и навикнути на то, да забораваме наше право име, и тымъ начиномъ прекинемо сvezу нашу са цѣлымъ народомъ Србскимъ, и са славномъ прошлости нѣговомъ. И одъ то доба до данасъ нигдѣ насъ нїє именовала Србљяма, него или Илирима, или Грчко-несаєдивњима; и тако насъ є сматрала, као да мы никаква на свѣ-

ту сродства немамо са онима Србљима, кои по другимъ земляма живе. Као што се види и ондѣ, гдѣ е светце наше укидала, кадѣ е рекла, да смо мы у календарѣ увели светце, ков она недржи да су наши, и да могу имати мѣста у нашемъ календару, ерѣ су то светци Србів. — Ню су подпомагали понайвише у той нѣной намѣри Римске цркве бискупи, и плебаноши, кои су научили пукъ свой, да насъ зову Рипћанима, Власима, Шизматичима, Рацима и свакояко другоячѣ, само не Србљима. И у найновія времена, кадѣ су се люди почели усвему по начелу свое народности управляти, забранѣвала е она, гдѣ е годѣ могла, ишта Србскимъ именовъ звати, као што пре три четири године нѣ допустила ни Читаоницу, кою су Н.-Саѣни завели, назвати Србскомъ, него само народномъ. — Кадѣ су Хрвати пре неколико година у Загребу намѣравали све Югославене идеомъ Илирежа у еданъ народъ свезати; онда се то съ почетка политици допало, мыслиѣни, да и то иде нѣой на руку; а кадѣ е после спазила, да то Срблѣ іошѣ веѣма одтуѣуе одѣ оне браѣе, кои су Римске цркве; онда е забранила была Хрватима то име употреблявати. Али Срблѣи су кадри были свему томе доскочити, ерѣ да нису до данасъ ни едне печатане Србске кнѣиге имали, опетѣ бы іѣмъ саме народне Србске пѣсме, ков живе у народу, и ков іѣмъ неѣаду заборавити на име свое, и свои славны предака, довольне были на то, да народно свое Србско име я съ нѣиме свою прошлость и будуѣность сачуваю одѣ пропасти! —

На послѣдку морамъ іошѣ едно средство напоменути, коимъ намъ е више шкодила политика, него ли и чимъ другимъ. Нама е обеѣано, да ѣе све оне землѣ, ков одѣ Турака отmemo, наше быти, и мы смо по ономе обеѣаню населили Сремъ, Бачку

и Баятъ, одакле смо Турке нашимъ оружѣмъ истерали, и кое смо мы землѣ као наше увѣкъ сматрали. Видећи политика, да се народъ нашъ по овимъ земляма тако понамѣштао, да ће се изъ нѣга, кадъ се умножи, едно велико едноставно тѣло изобразити, кое ће у снази напредовати, и кое ће лако моћи електричка сила слободни мысли и ячи осећаня своимъ временомъ за тилый часакъ потрести, и за своіомъ политичкомъ слободомъ покренути га. Томе е требало путь препречити; еръ то бы е зауставити могло у нѣномъ лукавомъ корачаню. Она е изнашла начинъ, коимъ ће едноставно тѣло Србскогъ народа, докъ јошъ нѣ одячало, изпрекидати, и тако га поизнастављати, да не може никада срасти, одячати, и до едноставности своѣ доћи. А тай е начинъ быо: населити туђега зыка, и туђе вѣре народе у ове наше землѣ, и тако іѣ съ нама измѣшати, да се своимъ временомъ не може ни помислити, да су то наше землѣ. А да се Србљи недосѣте нѣномъ лукавомъ теженю, изнађе му она вѣшто одѣло, у кое га е обукла. Она е непрестано викала, да нашъ народъ ненапредуе у радиности, и послености зато, што незна господарски послова радити онако као што знаю други народи, и да е то велика штета за господарство државно, што е радиность у овимъ најплоднимъ земляма запушћена. Овомъ е викомъ забунѣвала народъ нашъ съ ѣдне стране, а съ друге стране насељавала друге народе, и мѣшала съ нашимъ, да га они токорсе науче польскимъ и рукодѣлскимъ пословима, преднячећи у овима предъ нѣмъ. Тако е политика по своимъ добрама, кое е у нашимъ земляма неправедно подъ свою камеру подвргла (еръ та е добра требало дати Србскимъ породицама, кое су се најболѣ у ратовима показале) населила Мадаре, Нѣмце, Рушняке, и Словаке, а после су то исто и друге спаіе, кои су увѣкъ были рука по-

литике, на своимъ добрама учинили. И тако е она за кратко време заплавила савъ Банатъ, Бачку, да и самый Србскій Сремъ, туђинцима. Ови се нису само на особита за се селишта спустили овдѣ међу нама; него су и по нашимъ селима понамѣштанни, како ће наше люде болѣ моћи таманити. Осимъ оне главне цѣли, збогъ које су исти туђинци међу насъ населѣни, имали су они свакой свой задатакъ. Маџари су само зато населѣни, да нашој народности стану на путъ, да ова неможе у својој снази напредовати, ерѣ они нису были ни у каквой радности, или руководѣлю болѣ одъ Србаля. И кадѣ бы политика за тимъ ставло было, као што е она говорила, да мы напредуемо, онда бы морала забранити, да се Маџари овамо населе, кои су наравно простый побожный нашъ народъ многомъ злу научили. Нѣмци су населѣни, да наше добре землѣ мало по мало изпридобіаю, и тимъ начиномъ насъ осиромаше, тако, да неможемо никада главе подигнути. Нѣи е политика за ту свою цѣль свагда и у свакой прилици подпомагала, ерѣ осимъ тога, што їймъ е у купованю наши Србски кућа и други добара на стотину начина ишла на руку тако, да гдѣ се годѣ Србска кућа или Србско какво добро продавало, ту е увѣкъ Нѣмацъ, а на много мѣста и Маџаръ, или другій тко, быо, и морао быти купаць; а Србљинъ ако е као сродникъ и право имао на то, да тако добро задржи, опетѣ е морао изостати. Бывало е хиљадама и таки случаева, гдѣ су спаіе землѣ одъ наши людіи на очигледѣ неправо отимали, и Нѣмцима и другима їй предавали. Рушняци су понайвише уніати, и нѣовъ е задатакъ быо: са своіомъ привомъ, коя е остала наликъ на нашу, мамити народъ нашъ по овимъ земляма на унію. Но они су врло слабо напредовали у томе, ерѣ незна се, да е кои Србљинъ у Среу или у Бачкой прешао на унію. Приповѣда се,

да су уніятски бискупи обећали, да ће цѣо Сремъ поуніятити, ако їмъ се спанлукъ Шидскій на уживанъ даде. Они су то добили, али до данасъ іошъ никога нису поуніятити кадри были, осимъ двѣ преварене жене, коє су тако после презрене были одъ свакога, да су подъ туђимъ плотомъ умрле. — А у Бачкой зна се, да су єдногъ нашегъ Србљина овы послѣднѣи година преварили, кадъ се вѣнчавао са уніятскомъ дѣвойкою, да се подпише на контрактъ, у коме є и то стаяло, да онъ са своіомъ пороциомъ прелази на унію, но кадъ изиђе 1844. године на діети законъ, да се изъ Римске цркве може одсада слободно прелазити у Лутеранску и Калвинску, онда и тай одма пређе у Лутеранску вѣру, изъ коє се опетъ после врати у свою православну цркву. Словаци, кои су по Бачкой, Банату и нешто мало по Срему населѣни, понайвише су Лутерани. Они су понамѣштани зато, да нама као и други сметаю, а при томъ да и сами као одцѣплѣни одъ своє Карпатске браће съ нама заєдно овдѣ поримче се. — Колико є политика у той своіой намѣри успѣла, мыслимъ да сватко у садашнѣимъ околностима найбільъ може видити, кадъ погледи око себе, и види да у овой нашої святой битки нестоимо єданъ до другога, насъ прекида садъ оваї, садъ онаї, туђинъ, и у напредоваію намъ нашемъ смета. —

Изъ свега овога, што самъ говорію о законности народне Србске скупштине, 1-га и 3-га Мая у Карловци држане, и о упутности поступаня нѣнога; и изъ свега тога, што самъ о судби народа нашегъ досада примѣтію, сватко є могао увидити, у колике насъ є неволѣ пређашня лукава политика дворска заплетала. А кадъ помислимо, како є силна и снажна средства имала у рукахъ политика дворска, и како смо мы безъ икаквы скоро сред-

ства морали се противъ нѣ одупирати; — онда се морамо чудити, и дивити, како смо се могли одржати и овако као што смо се одржали.

Нѣой е служила Римска црква, служиле све политичке власти, служила кнѣжевностъ. У Римской цркви были су учени и богати бискупи и плебаноси; а у нашої прости и сиромашни епископи и свещтеници; у кабинету, военомъ савѣту, свима канцелларіама државнимъ, свима вышимъ судовима, вармеѣама и магистратима сѣдили су учени и добро плаћени нѣни люди; а мы не само да нисмо ни у одной той дальоѣ власти наши людѣ имали, него ни кодъ куће нисмо имали у Бачкой, Банату и Срему никада нашегъ врховногъ жупана, ни поджупана, да ни у самимъ Србскимъ политичнимъ властима, као што е была Србска дворека депутација у Осѣку, канцелларія Србска у Бечу, нисмо имали на челу наши людѣ, него у депутацији су были на челу кокаквы нѣны Кенигсеги, Коліери и Матесени, а у канцелларіи Балаше; — а наше су власти были кнѣжевина, капларство, и стражмештерство. — У кнѣжевности имала е она по свима школама у монархіи профессоре и учитель свои люди, кои су насъ изъ реда народа и у явномъ мнѣнію свѣта истиснути старали се, пишући противъ насъ дѣла кнѣжевна, или у писанію дѣла кнѣжевны изоставляюћи насъ онде, гдѣ бы требало да насъ спомену; а наши люди, ма да су найученіи были, као што їй е доиста и бывало таковы, нису ни у каквой вышой школи професорства могли добити, нити су се могли кодъ куће бавити око тога, да политической кнѣжевности писанѣмъ кнѣига о своемъ народу доскоче, ерѣ су имали цензуру политике на врату, коя е сваку нѣіову рѣчь на све стране знала окретати, и ако бы она ма найманѣ несагала се са намѣрама политике, ню е она о-

брисала, а више пута бришући најглавнѣ рѣчи изъ дѣла, цѣло дѣло тако е осакатила, да га ни самъ писатель нѣ могао познати. — И мы смо и покрай наше простоте, сиротинѣ, понижена крайнѣгъ, и наравне политике опетъ кадри были свеколикѣ те неволѣ, нећу рећи юначки, али доста сретно надјачати и у најгоримъ и најтежимъ нашимъ околностима остати онај народъ, кои смо одъ постанка были, и као какавъ смо подъ нашимъ краљѣвима и царевима некадъ узъ друге слободне народе у Европи стояли. —

Србљи браћо, и юнаци! Видите ли колике смо, и како страшне неволѣ, коѣ намъ е майсторска лукава политичка на вратъ товарила, кадри были надвладати единымъ постоянствомъ нашимъ у православној вѣри нашој, и прадѣдскимъ нашимъ народнимъ обичајевима! Видите ли, како смо и најжешћа нападаня, коѣ е лукава политика потайно и майсторски на насъ управляла, съ простотомъ нашимъ безъ и каквы велики наука одъ насъ знали одбити! Видите ли како насъ е Богъ крозь толике люте стрѣле лукавы времена, ранѣне истина на више мѣста, али опетъ живе провео, и довео до првога Мая ове године! — Ако смо за времена наше несреће много и трпили, знайте, да е божія воля была, да трпимо. Ако смо кадъ, одупирући се противъ крвника, и пали, знайте, да е божія воля была, да паднемо. Ако смо и у највећој нашој бѣди желили вратити се на нашу некадашню народну славу, знайте, да е божія воля была, да то желимо, еръ е у божіој власти стояло или срце наше слободомъ наоружати, да се и у злу добромъ нада; или га стравомъ ослабити, да и у добру на зло слуги! —

Садъ су времена лукавства прешла и настала времена искренности. Што е досада лукава полити-

ка дворска потайно съ нама хтѣла да учини, то намъ садъ ево искрена политика нове Маѣарске владе явно предъ цѣлымъ свѣтомъ у очи каже, да ће она оружѣмъ оно на нама извршити, што нѣ могла преѣашня дворска политика потайнымъ своимъ майсторисанѣмъ да изврши. То е браћо! страшна политика; али ако е и страшна, опеть зато нѣ за насъ и за нашу будућность зла, еръ е искрена. Не треба намъ више омышляти се и погаѣати, одъ кудъ насъ е кое зло снашло; видимо ето, гдѣ стои предъ нама са топовима, пушкама, и сабляма наоружаный душманинъ, крвный непріятель, проклетый врагъ, кои намъ непрети само тымъ, да ће намъ наше име Србско одузети, православному вѣру подъ развалине већъ досадъ разрушены, и кое мысли одсада разрушити, наши храмова навѣкъ саранити, языкъ Србскій затаманити и на самомъ огњишту нашемъ све, што е нама свето, обезсветити, и све, што намъ е мило и драго, крвнички и разбойнички отети; непрети намъ, да ће насъ разтерати, и развѣяти коекудъ са овы наша земаля, кое смо мы нашомъ роѣномъ крвлю толико пута већъ платили и преплатили; него намъ прети, да ће и насъ саме све до едногъ са свѣта и лица божіе и наше землѣ истребити, и искоренити тако, да намъ се ни имена нашего овдѣ незна; и да више никаква спомена неостане иза насъ у овимъ нашимъ земляма, осимъ едны неброены наши гробова, по коима ће они безбожнимъ своимъ ногама, као найбѣшнѣи вукодлаци, безбожно газити, и на пепелу и мртвима костима нашимъ погану свою освету звѣрски показивати! — То е браћо! великій непріятель; али ако е и великій, опеть зато за насъ нѣ страпанъ, кадъ га знамо тко е, какавъ е, и шта е науміо съ нама учинити! — Лукавогъ и потайногъ непріятеля дочекивали смо и одбіяли и мы лукаво и потайно; а явногъ непріятеля морамо и мы явно дочекати,

и одбити. У нашемъ народномъ Србскомъ духу има толико силе, у нашемъ Србскомъ срцу има толико снаге, да смо мы и сами кадри безъ ичје помоћи такогъ крвника, кои нигдѣ подъ божимъ небомъ рода нема, не само одъ наши Србски огњишта одбити, него га и съ нѣговы стерати. И я се твердо надамъ, и у той моіой надежди јошъ тврђе самъ увѣренъ, да ће онај юначкій Србскій народъ, кои е преко полдругогъ столѣћа старой лукавой политици безъ оружја съ едномъ наравномъ простотомъ својомъ кадаръ быо одолѣти, ерѣ е то божія воля была, да ће, велимъ, онај истый народъ Србскій и овой безбожной политици са оружјемъ и ученомъ вѣштиномъ својомъ не само вѣшто одолѣти, него е юначки и славно и побѣдити; ерѣ е и то божія права воля, по којой се и царска равнати почела.

— Србљи браћо! Душановъ сильный духъ у овакимъ пословима најлѣпше доликуе Душановымъ потомцима! — Милошево храбро срце најяче е у прсима оны, кои Милоша спомину! А поуздано оружѣ Краљвића Марка непобѣдимо е у рукама оны, кои подъ оружјемъ пѣваю Краљвића Марка! —

